

ผู้หญิงในสังคมและการเมือง

ฉลาดชาย รมิตานนท์
ศูนย์สตรีศึกษา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความหมายของ “สังคม” (Society)

โดยทั่วไปเมื่อพูดถึงสังคมในทางวิชาการ เราอาจให้ความหมายกว้าง ๆ ได้สามความหมาย คือ หนึ่ง องค์กรรวมของความสัมพันธ์ทั้งหมดของมนุษย์ (the totality of human relationship) สอง การรวมกลุ่มของมนุษย์ที่มีการผลิตซ้ำหรือสืบทอดตัวมันเอง (self-perpetuating human grouping) มีการยึดครองพื้นที่ที่มีพรมแดนค่อนข้างชัดเจน พร้อมกันนั้นก็ยังมี วัฒนธรรม (culture) และ สถาบันต่าง ๆ (institutions) ของตนเองที่อย่างน้อยก็กล่าวได้ว่า มีความแตกต่างจากของคนกลุ่มอื่น ตัวอย่างเช่น สังคมกระเหรี่ยง หรือปะกาเกอญอ (ชื่อที่พวกเขาเรียกตัวเอง) และสังคมม้ง (แม้ว) และกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นต้น สังคมเหล่านี้ ก็เป็นสังคมเช่นเดียวกันกับสังคมไทยที่มีประวัติศาสตร์ของการตั้งเป็น ราชอาณาจักร (nation-state) มาเป็นเวลาหลายร้อยปี

จริงอยู่ แม้ว่าสิ่งที่เรียกว่า “สังคม” เป็นแนวความคิด (concept) พื้นฐานหนึ่งในหลาย ๆ แนวความคิดทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาสังคมวิทยา แต่ปรากฏว่าในวงวิชาการนี้เอง ก็มีปัญหาและความขัดแย้งกันอยู่มากมายในการให้ความหมายและการประยุกต์ใช้แนวความคิดนี้ โดยเฉพาะในความหมายที่สอง กล่าวคือ หากเราเอาแนวความคิดเรื่องสังคมมาประยุกต์ใช้กับสังคมที่สถาปนาขึ้นมาเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) เช่น สังคมไทยก็ดี สังคมญี่ปุ่นก็ดี ที่มีสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง และมีอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน การใช้คำว่า “สังคมไทย” หรือ “สังคมญี่ปุ่น” ดูไม่น่าจะมีปัญหาอะไร แต่ถ้าหากนำแนวความคิดเรื่องสังคมแบบเดียวกันนี้ ไปใช้กับจักรวรรดิโบราณต่าง ๆ เช่น จักรวรรดิขอม หรือจักรวรรดิจีน จักรวรรดิอินเดีย ซึ่งโดยปกติแล้ว ประกอบขึ้นมาด้วยการรวมกันอย่างหลวม ๆ ของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ หลากหลายวัฒนธรรม หรือประกอบด้วยชุมชนชาวนาจำนวนมาก (peasant communities) ทั้งนี้ โดยปราศจากแนวความคิดเรื่องความเป็นชาติร่วมกัน หรือเดียวกันในกรณีอย่างนี้เอง ที่แนวความคิดเรื่อง “สังคม” ดูค่อนข้างจะไม่ชัดเจนและประยุกต์ใช้ค่อนข้างจะลำบาก อนึ่งแนวความคิดนี้ ไม่ใช่มีปัญหาแต่เฉพาะเมื่อนำไปประยุกต์ใช้กับจักรวรรดิและอาณาจักรในอดีตเท่านั้นไม่ เมื่อนำมาใช้กับยุคปัจจุบันก็มีปัญหา ตัวอย่างเช่น รันซิแมน (Runciman, 1989) ชี้ให้เห็นว่าขอบเขตหรือการจะกำหนดว่าใครเป็นสมาชิกของสังคม ใครไม่ใช่ นั้น สามารถผันแปรได้อย่างมากมายในระหว่างสังคมชนเผ่า หรือสังคมเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ที่ยึดครองพื้นที่บริเวณหนึ่ง ที่บางเขตก็เป็นเขตที่ถือการสืบทอดมรดกทางสายพ่อ (patrilineal inheritance) กับเขตที่ถือการสืบทอด

มรดกทางสายแม่ (matrilinal inheritance) หรือในกรณีของประเทศที่ปกครองโดยมหาอำนาจอาณานิคม ที่ดินแดนประกอบขึ้นด้วยชุมชนต่าง ๆ ที่สมาชิกสังกัดกลุ่มชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่แยกและต่างจากกัน หรือชุมชนของกลุ่มผู้แบ่งแยกดินแดนที่อยู่ในประเทศใดประเทศหนึ่ง เหล่านี้ต่างก็เป็นสมาชิกของสังคมที่แตกต่างและแบ่งแยกจากกัน แต่เมื่อดูภาพกว้าง ๆ แล้ว ทุกกลุ่มก็เป็นสมาชิกของประเทศหรือรัฐเดียวกันเช่นนี้ เป็นต้น หนึ่ง สิ่งทีกล่าวมาในตอนต้น สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อจำเป็นจะต้องให้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “สังคม” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงมิติด้านสถานที่ (space) กล่าวคือ ต้องมีคำถามว่า “ที่ไหน” หรือ “สังคมไหน” อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเนื้อหาของสิ่งที่เรียกว่า “สังคม” นั้นอาจผันแปรตามเงื่อนไขของแต่ละที่ไป

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง ที่อาจจำไปสู่ข้อถกเถียงที่ยุกยักที่จะตามมาจากการให้คำนิยามสังคม กล่าวคือประเด็นใน มิติด้านเวลา (time) ดังเช่น สังคมใดสังคมหนึ่งก็ตาม ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป คำถามจึงมีว่า ณ จุดใดของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่เราควรจะถือว่าสังคมนั้น ๆ ยังคงเป็นสังคมเดิมเดียวกันอยู่ หรือเราควรจะมองว่าสังคมนั้น ไม่ใช่สังคมเดิมอีกต่อไปแล้ว ฉะนั้น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจจะต้องเป็นไปในอีกลักษณะหนึ่ง ตัวอย่างเช่น สังคมไทยก่อนปี พ.ศ. 2500/กับปัจจุบัน โดยความรู้สึกของคนทั่วไปยังคงเป็นสังคมไทย (เมื่อเริ่มมีการ “พัฒนา” ประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม) อยู่ แต่สังคมไทยในยุคหนึ่ง กับในขณะนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วในทุกทาง ไม่ว่าจะมองด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมือง สังคมและวัฒนธรรมก็ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงไปแล้วทั้งสิ้น ในประเด็นนี้ ความรู้สึกของผู้คนจำนวนหนึ่งอาจต้องการเรียกร้องให้ดำรงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในสังคมไว้ตาม “เดิม” ในขณะที่ในความเป็นจริงแล้วทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปแล้วไม่มากนักน้อย ในกรณีเช่นนี้อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมได้

ประเด็นที่สำคัญต่อมา คือความสามารถของสมาชิกที่จะปะทะสังสรรค์ หรือ มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภายในขอบเขตของสังคมหนึ่งว่า จะทำได้มากน้อยหรือกว้างขวางขนาดไหน พร้อมกันนั้นก็จะต้องพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ของการสืบทอดทางวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ว่ามีมากน้อยแค่ไหนอีกด้วย ซึ่งประเด็นเหล่านี้ คือสิ่งที่เราจะพิสูจน์ว่า แนวคิดเรื่องสังคมเดี่ยว หรือสังคมหนึ่ง (single society) นั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง ๆ เช่น แนวคิดเรื่อง “สังคมไทย” “สังคมจีน” “สังคมอินเดีย” ซึ่งภายในแนวคิดที่ว่า สังคมนั้นสังคมนี ความจริงแล้ว มีความหลากหลายซับซ้อนอยู่ อาทิเช่น ภายใต้ความคิดเรื่อง “สังคมไทย” เอาเข้าจริง ๆ แล้วน่าจะไม่ใช่มีนัยว่าเป็นสังคมเดี่ยว หากแต่หมายถึงภาวะของการผสมผสาน แต่ในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างขัดแย้งระหว่างหลาย กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคมที่แตกต่างกัน เช่นเรามีคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยเชื้อสายมอญ คนไทยเชื้อสายพม่า คนไทยเชื้อสายลาว คนไทยเชื้อสายเขมร คนไทยเชื้อสายมาเลย์ คนไทยเชื้อสายอินเดีย คนไทยเชื้อสายเวียดนาม คนไทยเชื้อสายปะกาเกอะญอ และ ฯลฯ รวมไปถึงความแตกต่างระหว่าง ชนชั้น หรือบางครั้งก็อาจเลี่ยงไปใช้คำว่า ความแตกต่างระหว่าง ช่างชั้น ความแตกต่างระหว่าง เพศ และความแตกต่างระหว่าง วัย ดังนั้นเป็นต้น ภายใต้ความแตกต่างดังกล่าวเหล่านี้ ผู้คนจากแต่ละกลุ่มแต่ละพวกสัมพันธ์กันอย่างไร แต่ละกลุ่มสามารถ

ถ่ายทอดวัฒนธรรมของกลุ่มตนได้มากนักน้อยเพียงใด หรือมีแต่เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ที่มีอิทธิพล
เหนือกลุ่มอื่น บางกลุ่มตกอยู่ในฐานะต่ำต้อย ถูกกีดกันถูกเอาเปรียบ

อีกประเด็นหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์กับสังคมอื่น ซึ่งแม้กระทั่งสังคมที่ดูราวกับว่าสามารถระบุ
ว่าเป็นสังคมเนื้อเดียวกันที่ชัดเจนที่สุด ตัวอย่างเช่น สังคมแบบรัฐชาติที่ดี หรือสังคมที่ดูราวกับว่า
โดดเดี่ยว (isolated) ที่สุด ทั้งทางด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และทางสังคม (สังคมชนเผ่าที่ห่างไกลจาก
สังคมอื่น ๆ อยู่ในบางระดับ) และยิ่งเมื่อพิจารณาภายใต้เงื่อนไขของกระบวนการโลกาภิวัตน์
(globalization) ที่กำลังเพิ่มขึ้นเป็นลำดับด้วยเช่นนี้แล้ว จึงมีผู้เตือนว่า การที่วงวิชาการทาง
สังคมศาสตร์ที่ดี สังคมวิทยาก็ดี ยังคงยึดติดอยู่กับ หรือเน้นมากจนเกินไปในเรื่องสังคมที่เป็นหนึ่ง
เดียว หรือเป็นเนื้อเดียวกันนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ดีและยังเป็นความล้มเหลวที่ควรจะให้ความสนใจ
อย่างเพียงพอกับความสำคัญของความเชื่อมโยงระหว่างสังคมต่าง ๆ (intersocietal connections)
และองค์กรข้ามชาติ (multinational organizations) ต่าง ๆ เช่น บริษัทข้ามชาติ (multinational
corporations) และอื่น ๆ อีกมากมายที่ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อสังคมทั้งหลายในโลกมากขึ้นและมากขึ้น
เป็นลำดับ

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องนิยามความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “สังคม” แล้ว
อาจสรุปสาระเป็นนิยามสั้น ๆ ได้ดังนี้

เมื่อเราพูดว่า สังคมหนึ่งย่อมมีความหมายว่าคือ ระบบสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ (เช่น
สังคมไทย สังคมญี่ปุ่น) ซึ่งก็เหมือนกับระบบสังคม (social system) ทั้งหมด ที่ผิดแผกไปจากสังคม
อื่น โดยลักษณะต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรม โครงสร้าง ประชากร และนิเวศวิทยา เป็นต้น หากจะ
กล่าวให้เฉพาะเจาะจงลงไปกว่านั้น ก็อาจกล่าวได้ว่า สังคมหนึ่งก็คือ ระบบหนึ่งที่สามารถถูกกำหนด
ได้ทางด้านอาณาเขต หรือดินแดนทางภูมิศาสตร์ ซึ่งอาจจะสอดคล้องลงตัว หรือไม่ลงตัวกับเส้นแบ่ง
เขตแดนของรัฐชาติก็ได้ และภายในอาณาเขตดังกล่าวนี้เอง ที่ประชากรของสังคมนั้น มีวัฒนธรรม
และวิถีชีวิตร่วมกัน ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ของความเป็นอิสระ มีเอกราชและพึ่งตนเองในบางระดับ
หนึ่ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นคำว่า “บางระดับ” ทั้งนี้ เพราะในสภาวะของโลกปัจจุบัน ที่สังคม
ทั้งหลายไม่ได้ต่างอยู่กันอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นสังคมที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ
(interdependent societies) อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เมื่อพูดถึงความเป็นอิสระอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่าง
สิ้นเชิง แต่อาจกล่าวได้อย่างปลอดภัยพอควรว่า สังคม (society) เป็นระบบสังคมหนึ่ง ที่ดูเหมือนจะ
เป็นอิสระมากที่สุด เมื่อเทียบกับระบบสังคมอื่น ๆ เช่น ครอบครัว กลุ่มเครือญาติ ชุมชนและอื่น ๆ

อนึ่ง สิ่งที่เราเรียกว่า สังคม ยังมีลักษณะที่ทำให้เราเห็นว่า สังคมต่าง ๆ นั้น แตกต่างไปจาก
กันและกัน อีกประการหนึ่งคือ สังคมดูเหมือนจะเป็นระบบที่ใหญ่ที่สุดที่ผู้คนระบุว่า ตนเป็นสมาชิก
ของระบบนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับระบบสังคมอื่น ๆ เช่น ครอบครัว กลุ่มเครือญาติ และอื่น ๆ เป็นต้น
ตัวอย่างเช่น คนไทย คนลาว คนญี่ปุ่น คนอเมริกัน คนอังกฤษ ก็มักจะไม่ค่อยคิดว่า ตนเองสังกัด
หน่วยทางสังคมที่ชัดเจน (recognizable social entity) ที่ใหญ่กว่าสังคม ไทย ลาว ญี่ปุ่น อเมริกัน
และอังกฤษ ตามลำดับ จริงอยู่ แม้ว่าในปัจจุบันเราจะเห็นการรวมตัวของกลุ่มประเทศต่าง ๆ ใน
เอเชีย ยุโรปและที่อื่น ๆ มากขึ้น แต่เมื่อถามว่า คุณเป็นคนอะไร คำตอบก็มักออกมาว่า เป็นไทย

เป็นลาว เป็นญี่ปุ่น มากกว่าที่จะบอกว่าเป็นคนเอเชีย จริงอยู่ในกรณีของคนในยุโรป อาจบอกว่า ฉันเป็นชาวยุโรป ก็มีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้ว จะระบุชัดเจนลงไปเลยว่า ตนเป็น (ชาว) อะไร

สังคมถือว่าเป็นแนวคิดหลักในวิชาสังคมวิทยา ที่เป็นเช่นนี้เพราะ นักสังคมวิทยาเชื่อว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุดของชีวิตทางสังคมของผู้คนถูกสร้างขึ้นและถูกจัดระบบในระดับที่เรียกว่าสังคมนั่นเอง พูดอีกอย่างหนึ่งคือ ทุก ๆ ระบบสังคมที่มนุษย์เราเข้าไปมีส่วนร่วม นับตั้งแต่ครอบครัวไปสู่ศาสนา อาชีพและกีฬาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นระบบย่อยของสังคมที่ถูกสังคม (ใหญ่) กำหนดลักษณะพื้นฐานของระบบย่อย ๆ เหล่านี้ทั้งสิ้น แม้กระทั่ง กลุ่มที่ถูกรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ระบุว่า เป็นกลุ่มก่อการร้ายบ้าง กลุ่มปฏิวัติบ้าง ก็ยังต้องปฏิบัติตามและเสนอภาพกลุ่มของตนอย่างเชื่อมโยงกับสังคมและสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ

จริงอยู่สังคมเป็นระบบที่มีความสำคัญ แต่ก็เป็นเรื่องที่สำคัญไม่แพ้กันที่จะต้องไม่ยึดเยียดลักษณะบางอย่างที่สังคมไม่มีให้กับสังคม ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนมากในหมู่มุสลิมทั่ว ๆ ไปที่มักพูดถึงสังคมราวกับว่า สังคมเป็นคน หรือเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก มีความคิด มีความอยาก ความต้องการอะไรทำนองนั้น สังคมในฐานะที่เป็นระบบสังคมไม่ใช่ระบบของสิ่งมีชีวิตนี้ กล่าวโดยภาพรวมแล้ว ส่วนใหญ่เป็น **นามธรรม (abstract)** จริงอยู่ แม้ว่าในบางเรื่องบางสถานการณ์ เราอาจสัมผัสกับมันได้ราวกับว่ามันเป็นความจริงที่มีตัวมีตน (concrete reality) ก็ตามที่ (Johnson, A., 1995, 268-269)

อย่างไรก็ตาม แม้เราจะได้คำจำกัดความของสิ่งที่เรียกว่า สังคมดังกล่าวแล้ว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะเกิดความเข้าใจสังคมมากกว่าเท่าที่รับรู้จากคำจำกัดความ ซึ่งก็คือ คำบรรยายว่า สังคมคืออะไร แล้วจำเป็นอย่างไรที่เราจะต้องมีทัศน่มุมมองสังคม ซึ่งมีหลายทัศน่มุมมอง ในอันดับต่อไป เราจะเน้นที่ทัศน่มุมมองที่แตกต่างกันระหว่าง คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818-1883) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber 1864-1920) และอีมิล เดิร์คไคม์ (Emile Durkheim) แต่ทั้งนี้ เราจะศึกษาความแตกต่างระหว่างทัศนะทั้งสาม โดยการใช้คำถามหลักสำคัญ ๆ จำนวนหนึ่งของสังคมวิทยาเป็นคำถามร่วมกัน โดยนัยเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า หากเราจะเข้าใจวิชาสังคมวิทยาได้ให้ดีที่สุดแล้ว เราจะต้องทำความเข้าใจผ่านทาง การตั้งชุดคำถามเกี่ยวกับลักษณะ หรือ “**ธรรมชาติ**” ของสังคม ซึ่งถ้าจะว่าให้ถึงที่สุดแล้ว ก็ไม่มีชุดของคำตอบให้ค้นพบ มีเพียงแต่ชุดของสิ่งที่เราดกลงร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่เราค้นพบ เท่านั้นเอง (O' Donnell, 1997, 6)

ทฤษฎีทางสังคมวิทยา : ทัศน่มุมมองแบบโครงสร้าง กับทัศนะแบบการตีความ (Sociological Theory : structural and interpretative perspective)

จากข้อความทิ้งท้ายในวรรคข้างบน เราอาจเกิดคำถามว่า ในเมื่อสังคมวิทยาไม่มีให้แม้แต่ชุดคำตอบ มีแต่ชุดคำถามและสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ค้นพบ หากเป็นเช่นนี้ แล้วสิ่งที่เรียกว่าทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่เขียนไว้ในหัวข้อนี้คืออะไร ไม่ใช่คำตอบดอกหรือ

มีคณอธิบายว่า เมื่อนักสังคมวิทยาพูดถึงทฤษฎีสังคมวิทยา สิ่งที่เขาและเธอหมายถึงคือ องค์แห่งความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งที่ผ่านการทดสอบแล้ว และทั้งที่ยังไม่ผ่านการทดสอบ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นความคิดทางสังคมวิทยา (the body of ideas, tested and untested, making up sociological thought) (O' Donnell, 1997, 6)

หนทางที่ดีที่สุดที่เราจะทำความเข้าใจความเห็นที่แตกต่างหลากหลายระหว่างนักสังคมวิทยาร่วมสมัยทั้งหลายที่มีอยู่ในปัจจุบัน เห็นจะได้แก่การทำความเข้าใจผ่านทางความคิดของ เดอร์คไคม์ มาร์กซ์ และเวเบอร์ ผู้ที่กล่าวได้ว่า นักสังคมวิทยาร่วมสมัยมีฐานรากทางความคิดมากจากคนเหล่านี้ ทั้งนี้ โดยการตั้งชุดคำถามพื้นฐานทางทฤษฎีชุดหนึ่ง จากนั้น ลองพิจารณาเปรียบเทียบดูว่า ทั้งสามคนหรือสามแนวความคิดนี้ ตอบคำถามเหล่านั้นว่าอย่างไร หนึ่ง ควรตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า เราไม่อาจที่จะ “สร้าง” ทศนะมุมมองทางสังคมวิทยาที่มีความหนักแน่นได้เพียงพอได้ ถ้าหากเราไม่สามารถตอบคำถามเหล่านี้ และอาจมีคำถามอื่น ๆ ที่จำเป็นจะต้องถามด้วยเช่นกัน

1. สังคมถูกสร้างขึ้นได้อย่างไร (How is society constructed?)
2. สังคม “ทำงาน” หรือ ดำเนินไปได้อย่างไร (How does society “operate” or function?)
3. ทำไมคนบางกลุ่มในสังคม จึงมีอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ (Why are some groups in society more powerful than others?)
4. อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (What causes social change?)
5. โดยปกติแล้ว สังคมอยู่ในภาวะดุลยภาพหรืออยู่ในภาวะที่มีความขัดแย้ง (Is society normally in orderly balance or in conflict?)
6. อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม (What is the relationship of the individual to society?)
7. วัตถุประสงค์พื้นฐานของการศึกษาทางสังคมวิทยาคืออะไร (What is the primary purpose of sociological study?)

ต่อไปนี้เป็นแนวการตอบคำถามของนักสังคมวิทยาสำคัญ สามคน ผู้ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นต้นตอของสำนักความคิด หรือทศนะมุมมองที่แตกต่างกันสามแนว และมีอิทธิพลทางความคิดสืบทอดมาจนปัจจุบัน

มาร์กซ์ (Marx) ลัทธิมาร์กซ์ หรือโครงสร้างนิยมแนวความขัดแย้ง (Marxism หรือ conflict structuralism)

1. สังคมถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร
สังคมถูกสร้าง/ประกอบขึ้นด้วยชนชั้น ในทุกสังคม ยกเว้นในสังคมที่เรียบง่ายที่สุด (the most simple) จะประกอบขึ้นด้วยชนชั้นทางสังคมสองชนชั้น สมาชิกหรือผู้คนในสังคมจะสังกัดอยู่ใน

ชั้นใดขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพวกเขาเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต (means of production) ชั้นชั้นทางสังคมที่มีอำนาจมากที่สุด คือชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน โรงงานและทุน (capital) เป็นต้น ส่วนชนชั้นที่มีอำนาจน้อยที่สุด คือ ชนชั้นที่ต้องขายแรงงานเพื่อที่จะดำรงชีพอยู่ได้ ในสังคมทุนนิยม คือ สังคมที่มีฐานอยู่บนเศรษฐกิจแบบธุรกิจเอกชน (private enterprise economy) ชั้นชนนายทุน (the capitalist class) หรือที่มาร์กซ์ เรียกว่า ชั้นชนกระฎุมพี (bourgeoisie) จะเป็นชนชั้นปกครอง (the ruling class) ส่วนพวกชนชั้นคนงาน หรือที่มาร์กซ์เรียกว่า พวกกรรมมาชีพ (the proletariat) ก็จะตกอยู่ในฐานะผู้ถูกปกครอง (the subordinate class) หรือหากจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มาร์กซ์เห็นว่า (นาย) ทุน หรือ (นัก) ธุรกิจควบคุม (ผู้ใช้) แรงงานนั่นเอง

2. สังคมดำเนินไปหรือทำงานอย่างไร

ในทัศนะของมาร์กซ์ ส่วนใหญ่หรือโดยปกติแล้ว สังคมดำเนินไปได้ด้วยความขัดแย้ง ตามธรรมชาติแล้ว ชนชั้นแต่ละชนชั้นจะแสวงหาผลประโยชน์ของตนเอง และนั่นย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งกับชนชั้นอื่น มาร์กซ์เสนอว่า โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยม เมื่อมองทางด้านผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายจะต้องรักษาแล้ว ชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมมาชีพย่อมจะต้องเป็นฝ่ายตรงกันข้ามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3. ทำไมคนบางกลุ่มในสังคมจึงมีอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ

สำหรับมาร์กซ์แล้ว “ชั้น” (class) ในสังคมเป็นพื้นฐานของอำนาจ บางชนชั้นมีอำนาจมากกว่าชนชั้นอื่น เป็นเพราะพวกเขาเป็นเจ้าของทรัพย์สินและความมั่งคั่งร่ำรวยมากกว่า ข้อนี้เองทำให้พวกเขามีเครื่องมือ หรือปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้พวกเขาสามารถป้องกันรักษา และเพิ่มพูนทรัพย์สินและความมั่งคั่งของพวกเขา และนั่นคือ อำนาจนั่นเอง มาร์กซ์ต่างจากนักคิดใน “สำนักหน้าที่นิยม” (functionalist) คือเขาไม่เห็นว่าเป็นที่สมควรที่มีความแตกต่างด้านความมั่งคั่ง และอำนาจเป็น “ธรรมชาติ” เป็นเรื่อง “ปกติ” หลีกเลี่ยงไม่ได้” หรือ “จำเป็น” เขาเชื่อว่า สังคมนิยม (socialism) สามารถนำไปสู่สถานะที่อำนาจ ทรัพย์สินและความมั่งคั่งเกิดการร่วมกันใช้อย่างเท่าเทียมมากกว่าในระบบทุนนิยม

4. อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองด้วย) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลของความขัดแย้งทางชนชั้น ความขัดแย้งทางชนชั้นคือพลังขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ ในยุโรปเมื่อปลายยุคกลาง (late middle age) เกิดความขัดแย้งระหว่างขุนนางเจ้าที่ดิน (landed aristocracy) กับชนชั้นกลางที่กำลังเติบโตขึ้น ส่วนในสังคมทุนนิยม ความขัดแย้งหลักคือ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกระฎุมพี กับชนชั้นกรรมมาชีพ ชัยชนะของชนชั้นใหม่ จะนำมาซึ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์อันใหม่ ด้วยเหตุนี้ การเกิดขึ้นและการพุ่งขึ้นสู่อำนาจของชนชั้นกระฎุมพี นำมาซึ่งยุคสมัยของทุนนิยม และการที่ชนชั้นนายทุนเที่ยวแสวงหาทรัพยากร เพื่อมาใช้ในการผลิตสินค้า หาดตลาดเพื่อขายสินค้าโดยแสวงหากำไร (profit) เป็นเป้าหมายหลักนี้เอง ทำให้ระบบทุนนิยมขยายครอบคลุมไปทั่วโลก

5. โดยปกติแล้ว สังคมอยู่ในภาวะดุลยภาพ หรืออยู่ในภาวะแห่งความขัดแย้ง

สังคมอยู่ในภาวะพื้นฐานแห่งความขัดแย้งระหว่างชนชั้นต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม มาร์กซ์ยอมรับว่า ยุคหรือช่วงเวลาที่เกิดระเบียบทางสังคม (social order) หรือภาวะสมดุล (equilibrium) สามารถเกิดขึ้นได้ แต่เขาเห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวนี ความขัดแย้งทางชนชั้นถูกจัดให้จมไว้ ซึ่งเขาเชื่อว่า ช่วงเวลาเช่นนี้ เป็นประโยชน์กับชนชั้นที่ร่ำรวยและมีอำนาจมากกว่าคนอื่น ๆ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคมคืออะไร (เป็นอย่างไร)

อาจถือได้ว่า มีความเห็นต่างกันเป็นสองสำนักมาร์กซิสต์หลัก ๆ ในเรื่องนี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความคลุมเครือของงานของมาร์กซ์ ฝ่ายหนึ่งมีความโน้มเอียงที่จะเห็นว่า ปัจเจกชนนั้นปราศจากอำนาจที่จะส่งผลกระทบต่อ ๑ ต่อทั้งชีวิตของตนและชีวิตของคนอื่น ๆ ดังนั้น พวกที่อยู่ในแนวคิดนี้จึงถือว่า ความขัดแย้งทางชนชั้น และการปฏิวัติไปสู่สังคมนิยม เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไม่ได้ โดยไม่คำนึงว่าปัจเจกชนคนใดก็ตาม อาจสามารถทำอะไรบางอย่างขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม อย่างไรก็ตาม ยังมีนักลัทธิมาร์กซ์บางคน มองเห็นศักยภาพ และบทบาทหน้าที่มากมายของปัจเจกชนในสังคม ทั้ง ๆ ที่พวกเขาก็ยังเห็นว่า แหล่งที่มาพื้นฐานของอัตลักษณ์ของปัจเจกชน มาจากการเป็นสมาชิกของชนชั้นทางสังคมอยู่นั่นเอง

7. อะไรคือวัตถุประสงค์หลัก (พื้นฐาน) ของการศึกษาทางสังคมวิทยา

วัตถุประสงค์ของสังคมวิทยา คือ บรรยายวิเคราะห์และอธิบายความขัดแย้งทางชนชั้น นอกจากนั้น มาร์กซิสต์ทั้งหลาย ยังต้องการเปลี่ยนโลกไปในทิศทางของลัทธิมาร์กซ์อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงระหว่างปลายทศวรรษที่ 1980 กับต้น 1990 สังคมที่กล่าวกันว่าเป็นสังคมแบบมาร์กซิสต์ในยุโรปตะวันออก ประสบกับวิกฤติและมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ทำให้หุ่นจำลองสำคัญทางสังคมที่เป็นทางเลือก ที่นอกเหนือจากสังคมนิยมเริ่มแตกเป็นเสี่ยง ๆ กระนั้นก็ตาม ไม่จำเป็นที่จะมีความหมายว่า การวิเคราะห์และวิพากษ์ลัทธิทุนนิยมและสังคมนิยม โดยสังคมวิทยาแนวมาร์กซิสต์ จะผิดไปเสียทั้งหมด ส่วนที่ยังใช้ได้ ยังมีอยู่และนักวิชาการหลายสาขาทางสังคมศาสตร์ ก็ยังคงใช้แนวทางนี้อยู่ไม่น้อย

การเมือง (Politics)

ในทางสังคมวิทยา ถือว่า การเมือง เป็นกระบวนการทางสังคม (social process) ที่อำนาจถูกสร้างให้เกิดขึ้น ถูกจัดระบบ ถูกกระจาย และถูกใช้ในระบบสังคมนั้น ๆ อำนาจในที่นี้ส่วนใหญ่จะมีความหมายว่าเป็น อำนาจร่วม (collective power) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้เหมือนกัน หรือเท่าเทียมกัน ในระบบสังคมทุกระบบ มักมีการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ในทางอำนาจของสมาชิกไว้ไม่เหมือนกัน บางกลุ่มก็เป็นผู้ใช้อำนาจ บางกลุ่มก็เป็นผู้อยู่ใต้อำนาจ

โดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า ในสังคมส่วนใหญ่ การเมืองถูกจัดระบบโดยพื้นฐานอยู่บนสถาบันที่เรียกว่า รัฐ (state) ถึงแม้ว่าในความจริงแล้ว รัฐเป็นพัฒนาการที่เพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง ตัวอย่างเช่น ในสังคมศักดินา (feudal societies) รัฐเคยเป็นสถาบันที่ค่อนข้างจะอ่อนแอและยังไม่

ค่อยพัฒนา อำนาจทางการเมืองโดยพื้นฐานแล้ว อยู่ในมือกษัตริย์ ชนชั้นสูง ขุนนาง เจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ และพระ หรือนักบวชในศาสนา ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปแล้ว ขอบเขตอิทธิพลของคนเหล่านี้ ถูกจำกัดค่อนข้างมากอยู่ในเขตที่ดินของพวกเขา

อย่างไรก็ตาม แม้แนวความคิดเรื่อง การเมือง โดยมากแล้วมักจะเกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ เช่น ระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค ระดับชาติ ระดับภาค (ของแต่ละประเทศ) และระดับท้องถิ่นก็ตาม แต่ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแล้ว แนวความคิดเรื่องการเมืองนี้ สามารถประยุกต์ใช้ได้กับระบบสังคมทุกระบบที่อำนาจมีบทบาทสำคัญอยู่ในระบบสังคมนั้น

เพราะฉะนั้น เราจึงสามารถตั้งคำถาม และค้นคว้า ทำความเข้าใจในเรื่อง การเมืองของชีวิตครอบครัว (politics of family life) การเมืองเรื่องเพศ (politics of sexuality) การเมืองในหน่วยงาน หรือ สำนักงาน การเมืองในมหาวิทยาลัย การเมืองในเรื่องสิ่งแวดล้อม การเมืองในศิลปะและดนตรี เป็นต้น

ประเด็นที่กล่าวในย่อหน้าข้างบนนี้ สำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะมันบ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทุกระบบสังคมมีสิ่งที่เรียกว่า โครงสร้างอำนาจ (power structure) ปรากฏอยู่ และโครงสร้างอำนาจที่ว่ามีอยู่ทั่วไป ไม่ได้มีอยู่เฉพาะในหมู่คนที่ถูกระบุอย่างเป็นทางการว่า มีอำนาจเท่านั้น (Johnson : 1997, 205-6)

อำนาจ (Power)

อำนาจ เป็นแนวความคิดหลักหนึ่งในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาก็จริง แต่ก็มิได้หมายความว่า มีความเห็นพ้องต้องกัน ในเรื่องความหมายและแนวทางการศึกษาในเรื่องอำนาจ ความจริงแล้ว มีความเห็นแตกต่างกันหลายแนวเลยทีเดียว เช่น

ในทัศนะของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เห็นว่า อำนาจคือ ความเป็นไปได้ที่คน ๆ หนึ่งที่อยู่ภายในความสัมพันธ์ทางสังคม ที่จะอยู่ในตำแหน่งที่สามารถผลักดันให้ความต้องการของเขาเป็นจริงขึ้นมาได้ ทั้ง ๆ ที่แม้จะมีการต่อต้านก็ตามที (the probability that one actor within a social relationship will be in a position to carry out this own will despite resistance, Weber, M, 1992, อ้างใน Jary & Jary, 1991, 378) ซึ่งมีความหมายว่า อำนาจคือ ความสามารถที่จะควบคุมผู้อื่น ควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือควบคุมทรัพยากรทั้งหลายและการควบคุมสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้สิ่งที่คน ๆ หนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งต้องการให้เกิดสามารถเกิดเป็นจริงขึ้นมาได้ แม้จะมีอุปสรรคขวากหนาม การต่อต้าน หรือคัดค้านอยู่ก็ตาม ความสามารถในการควบคุมดังกล่าวนี้ บางครั้ง ก็มีผู้ใช้โดยเฉพาะในหมู่นักสตรีนิยม (feminist) คำว่า การควบคุมเหนือ (control over) หรือ อำนาจเหนือ (power-over) เช่น การครอบงำทางเพศ หมายความว่า การที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง เป็นต้น

นอกเหนือจากที่กล่าวข้างบนว่า อำนาจ หมายถึง การใช้เพื่อควบคุมผู้คนและเหตุการณ์ ตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ โดยตรงแล้ว อำนาจสามารถถูกใช้ในวิถีทางที่ดูแล้วไม่เด่นชัด หรือเป็น

การใช้ทางอ้อมก็ได้ ดังนั้น ในความหมายนี้ จึงหมายความว่ารวมถึง **ความสามารถที่จะไม่กระทำ** (the ability to not act) ดังเช่น พ่อแม่ ในบางสถานการณ์ สามารถดึงเอาความรัก ความห่วงใย กลับคืนมาไม่ยอมมอบให้แก่ลูก (ในรูปของการงดส่งเงินค่าใช้จ่าย เป็นต้น) หรือการที่รัฐบาลงดหรือถอนความช่วยเหลือทางการเงินที่เคยให้กับคนยากจน เป็นต้น

ความสามารถในการกำหนดความเชื่อและค่านิยม โดยผ่านทาง การควบคุมสื่อมวลชน ต่าง ๆ และสถาบันการศึกษาทั้งหลาย ก็ถือได้ว่าเป็นอำนาจด้วยเช่นกัน

อำนาจและระบบการปกครองแบบต่าง ๆ

อำนาจ (power) อำนาจที่ชอบธรรม (authority) และการเมือง : เปรียบเทียบแม็กซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กับคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

ในทางการเมือง เมื่อเราพูดว่า “อยู่ในอำนาจ” หรือ “มีอำนาจ” มีความหมายว่า มีความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ บางอย่างเอาไว้ได้ ซึ่งเมื่อควบคุมได้แล้ว ทำให้ผู้ที่มีอำนาจนั้น สามารถ “ทำอะไรบรรลุตามเป้าหมายได้ตามที่ตนต้องการ” เวเบอร์และมาร์กซ์ วิเคราะห์การเมืองต่างกันในสาระสำคัญหลายประการ และมีผลทำให้เกิดแนวทางการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันต่อมา

อำนาจ (power) และอำนาจที่ชอบธรรม (authority) : ทศนะของเวเบอร์

สำหรับเวเบอร์แล้ว อำนาจคือ “ความเป็นไปได้ที่คน หรือผู้กระทำ (actor) คนหนึ่งที่อยู่ภายในความสัมพันธ์ทางสังคม สามารถจะเข้าไปสู่ตำแหน่งที่ทำให้เขาสามารถกระทำการตามใจปรารถนาของเขาได้ แม้ว่าจะมีการต่อต้านก็ตาม ทั้งนี้ ไม่ต้องคำนึงว่า ความสามารถที่จะเป็นไปได้นี้วางอยู่บนฐานอะไร” หากพูดในภาษาที่เข้าใจง่าย ๆ ก็ได้ว่า อำนาจคือความสามารถที่จะทำได้ตามอำเภอใจ แม้ว่า บางครั้งจะเกิดจากการอ้างเอาเฉย โดยไม่มีมูล หรือ “ลักไก่” (bluff) ก็ได้ (O'Donnell, 1997, 306)

จริงอยู่ แม้ว่าเราจะคิดว่า อำนาจในฐานะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยเฉพาะ แต่แท้ที่จริงแล้ว อำนาจเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกเรื่องทุกราวของวิถีชีวิตของมนุษย์ และในทุกระดับ ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจปรากฏในครอบครัว ในกลุ่มเครือข่าย ในหมู่บ้าน ในชุมชน ในชั้นเรียน ในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยขึ้นไป จนถึงสังคมระดับประเทศ ภูมิภาคและโลก ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้คนในสังคมก็เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับความสัมพันธ์ทางศาสนา ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึง จัดการ และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางสังคม ก็เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สิ่งที่เราเรียกว่าเป็น “ปัญหาสิ่งแวดล้อม แท้

ที่จริงแล้ว ด้านลึกของมันก็คือ ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ แม้กระทั่งการกีฬา และบันเทิงก็เช่นเดียวกัน”

กล่าวกันว่า หากถามว่า สังคมวิทยาแบบเวเบอร์ มีสาระสำคัญอยู่ในแนวคิดเรื่องอะไร ก็คงจะตอบได้ว่า คือแนวคิดเรื่องอำนาจนั่นเอง เขาเชื่อว่า จุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจะได้มา ก็โดยผ่านทางความขัดแย้งเชิงอำนาจ (power-conflict) ผู้คนต่างแข่งขันกัน เพื่อให้ได้มา หรือเพื่อเข้าถึงทรัพยากรและสถานภาพ ที่มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น หากคน ๆ ใดคนหนึ่ง ประสบความสำเร็จทั้งทางด้านทรัพย์สิน เงินทองก็ดี ชื่อเสียงและตำแหน่งก็ดี ก็ย่อมหมายความว่า มีผู้คนอีกจำนวนนับร้อย นับพันที่ไม่ได้รับสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะประจำของเวเบอร์คือ เขาจะเน้นและให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับเรื่องราวหรือความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งเขาเห็นว่า ในกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง เช่น ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง หรือไม่เปลี่ยนแปลงระบบการเก็บภาษีก็ดี การเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาที่ดี ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้คนในประเทศนั้น ๆ (O’Donnell, 1997 : 306)

จากข้อความดังกล่าวข้างบน เราอาจยกตัวอย่างเพิ่มเติมต่อไปได้อีกในหลายเรื่อง เช่น ในประเทศไทย การตัดสินใจทางการเมืองของอำนาจรัฐไทย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์เอกชน ระบบราชการ (กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ) คณะรัฐมนตรี (รัฐบาล) และฝ่ายนิติบัญญัติ (ทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา) ในประเด็นต่าง ๆ เช่น งบประมาณของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ควรจะได้ปีละเท่าไร งบประมาณของกระทรวงสาธารณสุข ควรจะเป็นเท่านี้เท่านี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อบริการสาธารณสุข และสุขภาพอนามัยของผู้คนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การตัดสินใจสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตผู้คนและระบบนิเวศที่อยู่ในอาณาบริเวณที่น้ำท่วมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

เวเบอร์แยกแยะระหว่างอำนาจ (power) กับอำนาจที่ชอบธรรม (authority) อำนาจตามหน้าที่ อาจอธิบายได้ว่า คือ อำนาจที่ชอบธรรม (legitimate power) กล่าวคือ อำนาจที่สังคมยอมรับว่าได้มาและใช้ไปอย่างถูกต้องนั่นเอง เวเบอร์ยังแบ่งอำนาจที่ชอบธรรมนี้ ออกเป็นสามประเภทใหญ่ ๆ คือ อำนาจที่ชอบธรรมตามประเพณี (traditional authority) และอำนาจที่ชอบธรรมแบบปลุกเร้าอารมณ์ (charismatic authority) และอำนาจที่ชอบธรรมตามกฎหมายที่มีเหตุผล (rational-legal authority) (O’Donnell, 1997 : 306)

ตัวอย่างของอำนาจชอบธรรมตามประเพณีในกรณีของไทย ได้แก่ อำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นต้น ส่วนอำนาจที่ชอบธรรมแบบปลุกเร้าอารมณ์ ถ้าจะให้เห็นชัดเจน คงต้องยกตัวอย่างกรณีของต่างประเทศ เช่น ฮิตเลอร์ (Hitler) ผู้นำประเทศเยอรมันก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มาร์ติน ลูเธอร์ คิง (Martin Luther King) ผู้นำชาวอเมริกันผิวดำต่อสู้เพื่อให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกับคนผิวดำในสหรัฐอเมริกา และ เช เกอวาร่า (Che Guevara) ผู้นำการปฏิวัติคนหนึ่งในประเทศคิวบา (แต่ตัวเขาเองเป็นชาวชิลีโดยกำเนิด) จากข้อเท็จจริงที่ว่า คนเหล่านี้เป็นคนที่มิบทยาที่สำคัญ เมื่อไม่นานมานี้เอง (ประมาณ 50-60 ปี ที่ผ่าน

มา) จึงน่าจะถือได้ว่าอำนาจที่ชอบธรรมแบบปลุกเร้าอารมณ์นี้ ยังคงเป็นลักษณะสำคัญของการเมืองสมัยใหม่อยู่ (O' Donnell, 1997 : 306) อำนาจที่ชอบธรรมแบบปลุกเร้าอารมณ์นี้ ถ้าจะมองหาคำตัวอย่างในการเมืองไทยร่วมสมัย ก็อาจได้แก่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้มีอำนาจเด็ดขาด และปกครองประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2500-2505 ภายใต้ระบบเผด็จการทหาร (military dictatorship)

ส่วนอำนาจที่ชอบธรรมตามกฎหมายที่มีเหตุผล (rational-legal authority) ในกรณีของสังคมตะวันตกที่มักจะยกกันมาเป็นตัวอย่าง (แต่บางคนอาจไม่เห็นด้วย) ได้แก่ ระบบการเมือง การปกครองของสหรัฐอเมริกาที่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งระบุความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (legislature) โดยหน้าที่ออกกฎหมายต่าง ๆ กับฝ่ายตุลาการ (judiciary) ผู้มีอำนาจตัดสินว่า กฎหมายต่าง ๆ ที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัตินั้น สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ และฝ่ายบริหารผู้ซึ่งตามกฎหมายแล้ว มีหน้าที่บริหารประเทศไปในแต่ละวัน จนกว่าจะหมดวาระของการเป็นรัฐบาลตามที่กำหนดเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่วนในกรณีของประเทศอังกฤษ แม้ว่าจะจัดว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน แต่ทว่า อังกฤษไม่มีรัฐธรรมนูญที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร “Unwritten Constitution” ที่ไม่ได้มีการกำหนดเป็นมาตรา ๆ ลงในกฎหมายฉบับหนึ่งฉบับเดียว ในลักษณะที่เรียกว่า เอกสารทางกฎหมายที่มีเหตุผล (rational-legal document) (O' Donnell, 1997 : 306)

สำหรับในกรณีของประเทศไทย ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่พยายามสร้างกันมาตั้งแต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้น กล่าวได้ว่า เป็นความพยายามที่จะสร้างรัฐที่มีอำนาจชอบธรรมตามกฎหมายที่มีเหตุผล แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีต้องประสบกับปัญหา และอุปสรรคนานาประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขัดขวางพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยบนฐานคิดของอำนาจที่ชอบธรรมตามกฎหมาย โดยกลุ่มผลประโยชน์ที่มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมต่าง ๆ (conservative groups) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นการ “ปฏิวัติ” “รัฐประหาร” หรือการ “ยึดอำนาจ” ที่มักมีทหารเป็นฝ่ายออกหน้าหลายครั้งหลายหน เช่น การพยายามยึดอำนาจคืนจากฝ่ายคณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (24 มิถุนายน พ.ศ. 2475) โดยทหารฝ่ายเจ้านาโดยพระองค์เจ้าบรมเดช ฯ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 แต่ไม่สำเร็จจึงกลายเป็น “กบฏบรมเดช” ไป หรือหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางการเมืองของไทย ที่รู้จักกันในนามเหตุการณ์ “สิบสี่ตุลาฯ” (14 ตุลาคม 2516) ที่ขบวนการนิสิตนักศึกษาไทยเคลื่อนไหวผลักดันให้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร หลุดจากอำนาจ แล้วหลังจากนั้น ฝ่ายอนุรักษนิยมก็สร้างสถานการณ์ทางการเมืองขึ้นมา เพื่อให้สังคมเชื่อว่า ขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องการล้มล้างสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ แล้วในที่สุดก็ใช้กำลังอาวุธเข้าล้อมปราบนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ผู้ปักหลักยืนหยัดอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำให้นักศึกษาจำนวนนับร้อย ต้องเสียชีวิตหรือหายสาบสูญไป จากนั้น ฝ่ายอนุรักษนิยมก็กลับขึ้นมาเป็น

ฝ่ายใช้อำนาจรัฐอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์นี้รู้จักกันในนามเหตุการณ์ “หกตุลาฯ” (6 ตุลาคม พ.ศ. 2519) เป็นต้น

จุดยืนทางการเมืองของเวเบอร์คือ “ประชาธิปไตยเสรีนิยม” โดยเขาเชื่อว่า เป็นระบบการเมืองที่วางรากฐานอยู่บนหลักการของกฎหมายที่มีเหตุมีผล การได้มาซึ่งอำนาจและการใช้อำนาจจะต้องอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ และส่วนหนึ่งของกติกาที่ว่านี้ จะต้องกำหนดว่า อำนาจอาจหลุดหายไปได้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นอกจากมีกฎหมายว่า ได้อำนาจมาอย่างไร และใช้อย่างไรแล้ว ยังจะต้องมีกฎเกณฑ์ว่า หากไม่ทำตามกฎเกณฑ์ก็ย่อมต้องสูญเสียอำนาจได้ ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงเป็นระบบที่มีหลักประกันต่อต้านการใช้อำนาจ “ดิบ ๆ” และการใช้อำนาจในทางที่ผิดของผู้เผด็จการ ระบบนี้อาจไม่ใช่ระบบที่มีประสิทธิภาพสูงสุด แต่กล่าวได้ว่าเป็นระบบที่ปลอดภัยที่สุดต่อสังคมหรือคนส่วนใหญ่ก็คงจะว่าได้

อำนาจกับชนชั้น : คาร์ล มาร์กซ์

จุดเน้นความสนใจของมาร์กซ์อยู่ที่ทั้งที่จุดกำเนิด หรือที่มาและการใช้อำนาจและประเด็นนี้เองนำไปสู่ความเห็นที่แตกต่างจากเวเบอร์ในเรื่อง “ธรรมชาติ” ของระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม ในทัศนะของมาร์กซ์ พื้นฐานหรือที่มาของอำนาจวางอยู่บน ความสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มหนึ่ง (a group) หรือ ชนชั้น (class) หนึ่งกับปัจจัยการผลิต (means of production) ในยุคสมัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมัยใดก็ตาม กลุ่มหรือชนชั้นปกครองหรือชนชั้นที่อยู่ในอำนาจ คือชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ สำหรับมาร์กซ์แล้ว ประชาธิปไตยเสรีนิยม ซึ่งบางครั้งเขาเรียกว่า “ประชาธิปไตยของนายทุน” (bourgeois democracy) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมทุนนิยมได้ เขาโต้แย้งว่า อำนาจทางเศรษฐกิจของชนชั้นนายทุนทำให้พวกเขามีอำนาจทางการเมืองมากกว่า “คะแนนเสียง” ในการเลือกตั้งที่ให้อำนาจกับประชาชนทั้งหมด (O’ Donnell, 1997 : 306) กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ คะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งที่ประชาชนแต่ละคนมีนั้น มาร์กซ์เห็นว่า มีอำนาจน้อยกว่าอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือ “เงิน” ของพวกนายทุน ดังนั้น พวกนายทุนจึงมีอำนาจทางการเมืองมากกว่า และพวกเขาจะไม่ยอมให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขาเป็นฝ่ายที่เหนือกว่าขึ้นมาในสังคมได้อย่างแน่นอน

ทัศนะที่แตกต่างกันระหว่างเวเบอร์และมาร์กซ์ดังกล่าวย่อ ๆ ข้างบนนี้คือ แกนกลางของการวิเคราะห์การเมืองและอำนาจในบทนี้ แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า เราไม่สามารถนำเอาแนวคิดอื่น ๆ ที่มีประโยชน์เข้ามาใช้ ตรงกันข้าม กลับเป็นเรื่องจำเป็นเสียด้วยซ้ำที่เราจะต้องติดตามพิจารณาการเกิดขึ้น และพัฒนาการของแนวความคิดใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ดีขึ้นและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น

ระบบต่าง ๆ ของรัฐบาล (System of Government) ในระบอบประชาธิปไตย

เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว เราอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจและ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ เป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยหรือเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่สิ่งที่ต้องการ หรือถ้าต้องการจะพูดให้ชัดเจนลงไปเลยก็คือ ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้คนที่มีอำนาจ นำเอาสิ่งที่เขาต้องการทำแปรให้เป็นนโยบายและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ตัวอย่างเช่น ในกรณีของ การเมืองไทย หากพวกเขาต้องการสร้างรถไฟใต้ดินในเขตกรุงเทพมหานครก็ดี พวกเขาต้องการ สร้างเขื่อน สร้างถนน สร้างท่อก๊าซจากประเทศพม่า เพื่อนำก๊าซมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าที่ โรงไฟฟ้าจังหวัดราชบุรีก็ดี พวกเขาก็จำเป็นต้องเข้าไปสมัครเป็นผู้แทนราษฎรเพื่อให้ประชาชนเลือกเขา เข้าไปสู่ตำแหน่งที่สามารถจะควบคุมการตัดสินใจในโครงการเหล่านั้นได้ คือเข้าไปเป็นรัฐบาลนั่นเอง แต่ในกระบวนการของการเลือกตั้ง เพื่อเป็นหลักประกันว่าพวกเขาจะได้รับการเลือกตั้งอย่างแน่นอน พวกเขาก็ต้องใช้เงินซื้อเสียง และเมื่อได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้ว ก็ยังต้องต่อสู้แย่งชิงกันในพรรค การเมืองของตนและพรรคอื่น ๆ (หากเป็นรัฐบาลผสม) เพื่อเข้าไปเป็นรัฐมนตรีในกระทรวงต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวข้างบน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวง คมนาคม เป็นต้น และเมื่อสามารถเข้าไปเป็นรัฐมนตรีได้แล้ว ก็สามารถที่จะผลักดันความประสงค์ ของเขาหรือของพวกเขา ให้กลายเป็นนโยบายของรัฐบาล จากนั้น ก็สามารถนำไปสู่การจ้างเหมาให้ บริษัทต่าง ๆ เข้ามาประมูลไปก่อสร้าง และในกระบวนการนี้เอง พวกเขาสามารถแสวงหา ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับตนเองและพวกพ้องได้ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อย่างไรก็ตาม ใน กรณีของประเทศไทย อำนาจในการตัดสินใจในเชิงนโยบายด้านต่าง ๆ ไม่ได้อยู่ที่ฝ่ายการเมือง หรือ นักการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่อำนาจยังอยู่ในมือของระบบราชการ รัฐวิสาหกิจและธุรกิจเอกชน ทั้งภายในและบริษัทข้ามชาติด้วย ฉะนั้น การร่วมมือกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เหล่านี้ จึงเป็นประเด็น สำคัญที่จะต้องให้ความสนใจ โดยเฉพาะเมื่อต้องการทำความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หนึ่ง เรื่องของระบบราชการจะได้กล่าวถึงต่อไปอีกบทหนึ่ง

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องระบบการเมืองแบบต่าง ๆ ประการแรกที่สุด สิ่งที่เราจะต้องทำคือ พูดถึง และทำความเข้าใจเรื่องของเครื่องมือของการใช้อำนาจ ซึ่งก็คือ รัฐบาล (government) นั่นเอง และ จากนั้นเราก็จะสามารถถกเถียงกันถึงเรื่องรัฐบาลประเภทต่าง ๆ ได้ง่ายเข้า ซึ่งได้แก่ ประชาธิปไตย คณาธิปไตย และเผด็จการ ต่อไปนี้ เราจะพิจารณารัฐบาลแบบต่าง ๆ เป็นลำดับ

ประชาธิปไตย (democracy) : แบบเลือกผู้แทน (Representative) แบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) และแบบมอบอำนาจให้ไปกระทำการ (Delegatory Democracy)

ประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทน (Representative Democracy)

ในระบบการเมือง ประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทน หรือแบบทางอ้อมนี้ ประชาชนไม่ได้ทำ หน้าที่ทางการปกครองโดยตรง แต่เป็นการเลือกผู้แทนของพวกเขาเข้าไปทำหน้าที่ปกครอง แทน

พวกเขา ประชาธิปไตยแบบนี้ มักเกี่ยวข้องกับสถาบันรัฐสภาแบบต่าง ๆ ค่อนข้างมาก จนบ่อยครั้งที่เดียวที่พูดถึงระบบนี้ว่าเป็นระบบประชาธิปไตยแบบมีสภา (parliamentary democracy) ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เป็นบางตัวอย่าง แต่ในกรณีของประเทศไทยนั้น จะต้องระบุด้วยว่า หมายความว่าถึงช่วงที่ปลอดจากการยึดอำนาจของทหารและมีการเลือกตั้งผู้ราษฎรเข้าไปทำหน้าที่ในสภา

หนึ่ง นอกเหนือไปจากนั้นประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนนี้มักจะมีผู้เชื่อมโยงเข้ากับระบบการเมืองที่ประชาชนหรือสังคมมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ (civil liberties) ซึ่งรวมถึงเสรีภาพที่ประชาชนจะรวมตัวกันในทางการเมือง เสรีภาพทางการเมือง เขียนและเสรีภาพทางการเมืองหรือเสรีภาพของสื่อมวลชน ความเสมอภาค หรือ ความเท่าเทียมกันของพลเมืองตามกฎหมายและอื่น ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติถือกันว่าเสรีภาพต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ อาจยกเว้นแต่เพียงเรื่องความเสมอภาคของพลเมืองเท่านั้นที่จะต้องไม่มีเงื่อนไขใด ๆ มาเป็นข้อจำกัด สิทธิเสรีภาพด้านอื่น ๆ ที่เหลือ ไม่ใช่เสรีภาพที่สมบูรณ์ (absolute) หากเป็นเสรีภาพที่ถูกกำหนดขึ้นมาในกฎหมายและถูกจำกัดโดยกฎหมาย เมื่อเป็นดังนี้ ในหลายประเทศเสรีภาพด้านการพูด การพิมพ์ จึงถูกจำกัดโดยกฎหมายที่ว่าด้วย หมิ่นประมาทและละเมิด ซึ่งครอบคลุมไว้ว่า หากจะเขียนหรือตีพิมพ์ข้อความเกี่ยวกับผู้อื่น สามารถทำได้แค่ไหน เพียงไรตามกฎหมาย นอกจากนั้น ก็อาจมีกฎหมาย หรือ กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ว่าด้วยความลับของทางราชการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญคือ ต้องถือเป็นหลักการพื้นฐานว่า สิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นสิ่งที่รัฐในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยจะต้องเคารพ การจะออกกฎหมายออกมาจำกัดสิทธิเสรีภาพ ถึงแม้จะทำได้แต่ต้องอยู่ในระดับที่ต่ำที่สุด เพียงพอกับความจำเป็นพื้นฐานเท่านั้น หากเปรียบเทียบระหว่างอังกฤษกับสหรัฐอเมริกาก็จะเข้มงวดหรือมีข้อจำกัดน้อยกว่า ดังนั้น ในสหรัฐอเมริกาหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนจึงมีเสรีภาพมากกว่าในอังกฤษ หนึ่ง หลักการเรื่องเสรีภาพนี้เช่นเดียวกันกับเรื่องอื่น จะต้องทำให้สมดุลกับหลักการและค่านิยมทางสังคมอื่น ๆ ด้วย จะพูดถึงแต่เสรีภาพอย่างเดียวไม่ได้ แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ผู้ที่จะบอกว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและของปัจเจกชนจะมีแค่ไหน เพียงไร ความสมดุลดังกล่าวนั้น อยู่ตรงไหนจะต้องเป็นประชาชนเพราะพวกเขาคือเจ้าของอำนาจ ส่วนวิธีการจะเป็นอย่างไรนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง

จุดสนใจทางวิชาการของเราในเรื่องประชาธิปไตย คือการถกเถียงกันระหว่างฝ่าย “เสรีนิยม” (liberals) กับฝ่าย “มาร์กซิสต์” (Marxists) ในเรื่อง “ธรรมชาติ” หรือ สภาพของประชาธิปไตย ในประเทศทุนนิยมที่ก้าวหน้าทั้งหลาย (advanced capitalists countries) พวกเสรีนิยมเชื่อว่าระบบการเมืองของประเทศอังกฤษ เยอรมัน อิตาลี ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกาเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่พวกมาร์กซิสต์ไม่เห็นด้วย พวกเขาโต้แย้งว่า อย่างมากที่สุดที่ระบบการเมืองของประเทศเหล่านั้น จะเป็นได้คือเป็น “ประชาธิปไตยชนชั้นกระฎุมพี” (bourgeois democracies) หรือ ประชาธิปไตยของชนชั้นนายทุนที่ปฏิเสธที่จะให้ “เสรีภาพที่แท้จริง” กับประชาชน สำหรับพวกมาร์กซิสต์แล้ว “เสรีภาพที่แท้จริง” ต้องขึ้นอยู่กับหรือเกิดขึ้นได้บนความเสมอภาคที่มากกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ อาทิเช่น ระหว่างประชาชนมีเสรีภาพภายใต้กฎหมาย แต่คำกล่าวนี้อาจมีความหมายน้อย

ในทางปฏิบัติสำหรับคนจนผู้ไม่มีเงินจ้างทนายความเป็นต้น การถกเถียงระหว่างฝ่ายเสรีนิยม ซึ่งมีเวเบอร์เป็นตัวแทนคนหนึ่ง กับฝ่ายมาร์กซิสต์ และความเห็นอื่นจะนำมากล่าวถึงสักครั้งในภายหลัง

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

หมายความว่าระบบการเมืองประชาธิปไตยโดยตรงที่ประชาชนเป็นผู้แทนของตนเอง และทำการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่เป็นความหมายในเชิงหลักการอย่างเคร่งครัด แต่ในทางปฏิบัติแล้ว คำว่า “การมีส่วนร่วม” มักจะใช้ในความหมายว่า มีส่วนร่วมในบางระดับ หรือบางองค์ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งมีนัยว่ายังไม่ถึงกับเป็นการเข้าไปควบคุมเต็มตัว และโดยตรงตามแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยโดยตรง นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อกันว่า เมื่อมองย้อนไปดูพัฒนาการของประชาธิปไตยในโลก อาจมีกรณีของเอเธนส์โบราณ และเจนีวายุคกลาง ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ก้าวไปในการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตยโดยตรงได้มากที่สุดและเป็นไปได้ที่สุด อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันในประเทศทุนนิยมยุคใหม่ พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมวันต่อวันด้านการเมืองการปกครอง เป็นสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ในระดับท้องถิ่น แต่กระนั้นก็ตาม พัฒนาการทางการเมืองแบบนี้ในระดับนี้ ก็ยังไม่สามารถเข้ามาแทนที่รัฐบาลและระบบราชการ (bureaucracy) ได้ และบ่อยครั้งที่เดียวที่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลระดับชาติกลับมีลักษณะเป็นรัฐบาลแบบอำนาจ หรือเป็นรัฐบาลของคนจำนวนน้อยที่เป็นพวกพ้องมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น ในการปฏิวัติรัสเซีย (the Russian Revolution) ที่นำโดย เลนิน เขาตั้งความหวัง และเชื่อมั่นว่าการปฏิวัติสังคมนิยมจะสามารถนำเอาประชาชนชั้นกรรมาชีพ (proletarian state) เข้ามาแทนที่รัฐบาลนายทุน (capitalist state) ได้โดยมีหลักการว่ารัฐของชนชั้นกรรมาชีพ โดยส่วนใหญ่แล้ว ดำเนินการหรืออย่างน้อยที่สุด ตอบสนองต่อสถาบันประชาธิปไตยโดยตรง ที่มีชื่อเรียกว่า “เวียต”/หรือ(soviets) “คอมมูนส์” (communes) นั้นเอง ในตอนแรกๆก็เค้าว้า สิ่งที่เราจินตนาการหวังอาจเกิดเป็นจริงได้โดยเฉพาะในช่วงของการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2460 (ค.ศ. 1917) แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในระยะต่อมาว่า ปรากฏการณ์นั้นไม่เกิด และที่รัฐเกิดขึ้นมา กลับกลายเป็นรัฐเผด็จการอำนาจนิยมไปเสียแล้ว กลายเป็นปัญหาใหญ่ สำหรับนักสังคมนิยมสมัยใหม่ผู้ยังคงแสวงหารูปแบบของประชาธิปไตยโดยตรงที่ตรงมากกว่าที่ปรากฏในระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาที่พบเห็นโดยทั่วไป

ประชาธิปไตยแบบมอบอำนาจ ให้มากระทำตามคำสั่ง(Delegatory democracy)

ประชาธิปไตยแบบมอบอำนาจนี้เป็นรูปแบบของ “บ้านกึ่งวิถี” (half-way-house) ระหว่างประชาธิปไตยโดยตรง และประชาธิปไตยโดยอ้อม ในระบบนี้ ตัวแทน ได้รับมอบหมาย หรือในภาษาอังกฤษใช้คำว่า ได้รับ “mandate” (แมนเดท) ซึ่งถ้าแปลตรงตัวคือ “ได้รับคำสั่ง” จากผู้เลือกตั้งเขาไปกระทำการที่ชัดเจนบางอย่าง ด้วยเหตุนี้พวกตัวแทน จึงต้อง “ผูกมัด” กับความประสงค์ หรือคำสั่ง ของผู้ที่เขาเป็นตัวแทนมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับมอบอำนาจในแนวทางนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ

ไม่สามารถทำอะไร หรือตกลงอะไรไปเกินกว่าขอบเขตของอำนาจที่ได้รับการมอบหมายมา ดังนั้น คำถามสำคัญคำหนึ่ง ที่จะต้องถามในระบบนี้คือ “คุณได้รับมอบหมายอำนาจมาจากไหน” หรือ “คุณได้รับแมนเดท (mandate) มาหรือไม่ในประเด็นนี้” เป็นต้น ในประเทศอังกฤษ ในช่วงเวลา ระหว่างปลายศตวรรษที่ 1970 กับต้นศตวรรษที่ 1980 มีการถกเถียงกันอย่างเข้มข้น ในพรรค กรรมกร (labour party) ที่มุ่งประเด็นว่า ผู้แทนราษฎร (members of parliament) ควรจะมีลักษณะ เป็นผู้แทน (representatives) หรือ ควรจะเป็นตัวแทนที่ได้รับมอบหมายให้มากระทำตามสั่ง (delegate) กันแน่

การเมืองในทัศนะสตรีนิยม

นักสตรีนิยมเช่น เคท มิลเล็ทท์ (Kate Millet) นิยามการเมืองว่าเป็นความสัมพันธ์ใดๆก็ตามที่มีการจัดโครงสร้างอำนาจ (any power-structured relationship) ที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมโดย อีกกลุ่มหนึ่ง (Humm, 1990, 167) นักสตรีนิยกร่วมสมัยทั้งหลายปฏิเสธที่จะใช้แนวคิดหรือมโนทัศน์ (Concept) ทางการเมืองแบบตามประเพณีที่เคยใช้ และยังใช้กันอยู่เป็นกระแสหลัก ตัวอย่างเช่น แนวคิดในเรื่องการมอบอำนาจทางการเมือง (political delegation) หรือการเมืองแบบมีตัวแทน (vicarious politics) หรือการเมืองแบบมีผู้แทน (representative politics) แต่พวกเขาตั้งใจที่จะพูดถึง แนวคิดการเมืองเรื่องส่วนตัว (personalised politic) มากกว่า (ดู Mies 1983) (อ้างใน Humm, 1990, 167) จุดนี้อาจตีความได้ว่า พวกสตรีนิยมไม่เห็นด้วยกับการเมืองราวกับว่าการเมืองเป็นเรื่อง ของการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ลงตัวแล้ว พวกเขาเห็นว่าการเมืองในแนวคิด ต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ไม่ได้รวมผู้หญิงเข้าไว้ด้วย ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญ และเป็นผู้กระทำ ทั้งนี้ โดยการกันเรื่องราวและประสบการณ์ของผู้หญิงออกเป็นเรื่อง “ส่วนตัว” ที่ไม่มี ตำแหน่งแห่งที่ใน “การเมือง” กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ว่าจะใช้แนวคิดเก่าๆ ที่ใช้กันอยู่อันใดก็ตาม (การเมืองในระบอบประชาธิปไตย แบบมีผู้แทน มีตัวแทน ฯลฯ) ก็ยังคงเป็นการเมืองที่ผู้ชาย เป็นใหญ่อยู่ดี เพราะฉะนั้นนักสตรีนิยมจำเป็นต้องสร้างแนวคิดใหม่ๆ ที่หลุดจากการเมืองแบบชาย เป็นใหญ่ขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม สตรีนิยมมีหลายแนว และแต่ละแนวก็มีความเหมือนและความแตกต่างกันใน มุมมองที่มีต่อการเมือง

สตรีนิยมเสรี หรือ สตรีนิยมแนวเสรีนิยม (liberal feminism)

อาจกล่าวได้ว่า สตรีนิยมแนวนี้ วางพื้นฐานบนการเมืองแบบต่อต้านการเลือกปฏิบัติ (politics of antidiscrimination) และคัดค้านกฎหมายต่างๆ ที่สร้างความแตกต่างทางด้านสิทธิระหว่างหญิงและ ชาย สตรีนิยมแบบเสรีนิยมยอมรับว่า กระบวนการหรือขั้นตอนทางการเมืองจำนวนมากที่สร้าง ขึ้นมา เช่น สิทธิในการออกเสียง สำหรับทุกคน (universal suffrage) ก็ดี การเลือกตั้งแบบเสรี (free

elections) กิติ หรือเสรีภาพในการชุมนุม (freedom of assembly) กิติ เหล่านี้เพียงพอแล้ว ที่จะกำจัดการเลือกปฏิบัติ (โดยเฉพาะระหว่างชาย-หญิง) ให้หมดไปได้

สตรีนิยมแนวสังคมนิยม (Socialist feminism)

แต่สำหรับสตรีนิยมแนวสังคมนิยมแล้ว วัตถุประสงค์ทางการเมือง คือการขจัดวิธีการ หรือขั้นตอนการปฏิบัติการทางการเมืองที่แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังกล่าวข้างบน เช่น พรรคการเมืองกิติ การเลือกตั้งกิติให้หมดไป และจะต้องพัฒนารูปแบบของปฏิบัติการทางการเมืองแบบหนึ่งขึ้นมา รูปแบบที่ว่านี้ จะต้องเชื่อมโยงสิ่งที่สังคมถือว่าเป็น “ส่วนตัว” (the personal) เข้ากับสิ่งที่ถือว่าเป็น “การเมือง” (the political) ให้ได้ เราอาจขยายความประเด็นนี้ โดยการยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมได้ เช่น ประเด็นเรื่องความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงในครอบครัว การละเมิดทางเพศ ภาพโป๊กับศิลปะ หนังสือโป๊กับวรรณกรรม การค้าหญิงและประเด็นอื่นๆ ที่สังคมโดยทั่วไป ถือเป็นเรื่อง “ส่วนตัว” แต่ฝ่ายสตรีนิยมแนวสังคมนิยมบอกว่า “ไม่ใช่” เรื่องเหล่านั้นเป็น “การเมือง” ต่างหาก ดังนั้น นักสตรีนิยมจะต้องค้นหาปฏิบัติการทางการเมืองที่สามารถนำสู่การเชื่อมโยง “ส่วนตัว” และ “การเมือง” ให้ได้ มิเช่นนั้นแล้ว การปลดปล่อยผู้หญิงก็ไม่อาจเกิดขึ้นด้วยความคิดแบบนั้นเอง พวกเขาจึงเห็นว่าปฏิบัติการทางการเมืองแบบเดิมๆ ผ่านทางพรรคการเมืองกิติ การเลือกตั้งกิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิยามคำว่า “การเมือง” เป็นอุปสรรคต่อการปลดปล่อยอย่างสิ้นเชิง

ที่กล่าวข้างบนนี้ คือแนวคิดหรือมโนทัศน์ทางการเมืองที่เรียกว่า การเมืองเรื่องส่วนตัว ที่เอ่ยถึงไว้ในหน้าที่แล้วนั่นเอง ซึ่งอาจสรุปได้อีกครั้งหนึ่งว่า ในทัศนะของสตรีนิยมเห็นว่า สังคมแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นั้นแบ่งพื้นที่ทางสังคมออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่า “พื้นที่ส่วนตัว” (private sphere) อีกส่วนหนึ่งที่เรียกว่า “พื้นที่สาธารณะ” (public sphere) จากนั้นก็กำหนดต่อไปว่า เรื่องราวอะไรบ้างที่อยู่ใน **ขอบเขตพื้นที่ส่วนตัว** ตัวอย่างเช่นการหุงหาอาหาร การปิดกวดเช็ดถู และอื่นๆ ที่ถูกระบุว่าเป็น “งานบ้าน” รวมทั้งเรื่องเพศ (sexuality) การผลิตซ้ำทางชีววิทยา (biological reproduction) เช่น การมีลูก และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (culture reproduction) เช่น การเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน เป็นต้น พร้อมกับกำหนดว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องผู้หญิงและเป็นเรื่องส่วนตัว ส่วนเรื่องทาง “เศรษฐกิจ” “การเมือง” และ “ทางสังคม” จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้ชาย เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ชาย และเกิดขึ้นใน **พื้นที่สาธารณะ** กิจกรรมและการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น พื้นที่นี้เท่านั้น จึงจะถูกถือว่าเป็นการเมือง

อนึ่ง ฝ่ายสตรีนิยมไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาดดังกล่าว พร้อมกันนั้นก็ต่อสู้เคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเชื่อมโยงพื้นที่ทั้งสองเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้นักสตรีนิยมแนวสังคมนิยม ก็ยังวิพากษ์รูปแบบของการจัดองค์กรของรัฐที่รวมศูนย์อำนาจเข้าส่วนกลาง ว่าเป็นรูปแบบที่ลอกเลียนเอาการแบ่งแยกทางเพศ และการแยกด้านอื่นๆ (เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์-ผู้เขียน) จากสังคมส่วนใหญ่เข้ามาไว้เต็มตัว

เพศ เพศสภาพ และอำนาจ*

Sexuality (Sex, Gender, Sexuality and Power)

เพศ(sex) เพศสภาพ (Gender) เรื่องเพศ (Sexuality) และอำนาจ (Power) เป็นประเด็นหรือเรื่องราวที่นักวิชาการ โดยเฉพาะด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาบางส่วนและสตรีศึกษาให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจหาคำอธิบายและเสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแนวคิดทั้งสี่นี้มาโดยตลอด จริงอยู่คนทั่วไปก็อาจให้ความสนใจต่อเรื่องเหล่านี้ด้วยเช่นกัน หากแต่ความสนใจและความเข้าใจอาจเป็นไปในด้านอารมณ์ ความรู้สึกของแต่ละคน สำคัญสำนึกหรือมุมมองด้าน “ศีลธรรม จริยธรรม” ที่ผู้มีอำนาจเป็นผู้กำหนด เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าความเข้าใจ อาจเป็นความเข้าใจระดับผิวเผิน อาจมีอคติ อาจไม่เป็นธรรมต่อคนบางคน คนบางกลุ่ม บางพวกก็ได้

ในทัศนะทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและสตรีศึกษา เพศก็ดี เพศสภาพก็ดี และเรื่องเพศไม่ใช่เรื่องราว หรือประเด็นที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างโดดๆ และไม่เคลื่อนไหว ตรงกันข้าม เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่อง “ความสัมพันธ์” ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์ที่เป็นหญิงเป็นชาย และมนุษย์ที่สังคมประทับใจตราว่า “ครึ่งหญิง-ครึ่งชาย” และเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคมด้านอื่นๆ อย่างซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกาลเวลากาลเทศะที่แตกต่างกันไป

นอกจากนั้น เรื่องเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องความสัมพันธ์เฉยๆ แต่เป็นเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ที่สังคมมักไม่ค่อยพูดถึง หรือแตะต้องทุกอย่างที่มันเป็นสาระสำคัญของความสัมพันธ์ทุกชนิดในสังคม

เพื่อความเข้าใจข้อความข้างบนได้กว้างขวาง และลึกซึ้งได้มากขึ้น เราจำเป็นต้องพูดถึงเพศ เพศสภาพ และเรื่องเพศ จากทัศนะคติหรือมุมมองต่างๆ เช่น ทัศนะมุมมองแบบความแตกต่างระหว่างเพศ (The sex differences perspectives) ทัศนะมุมมองแนววัฒนธรรม (หรือบทบาททางเพศ) (the cultural or sex roles approaches) ทัศนะมุมมองแบบการสร้างเพศ และเพศสภาพทางสังคม (the social construction of sex/gender approach)

ทัศนะมุมมองแบบความแตกต่างระหว่างเพศ (The sex differences perspectives)

ทัศนะมุมมองแบบนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางทฤษฎีที่ว่า ความแตกต่างทางสังคมที่สำคัญๆ ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย เกิดจากการเป็นภาพสะท้อนของความแตกต่างทางชีววิทยา ดังนั้น ในทัศนะมุมมองนี้จึงถือว่า “ชีววิทยาคือชะตากรรม” (biology destiny) ในความหมายว่า คนที่ใช้

---

* ปัจจุบันนักสตรีนิยมส่วนใหญ่แปล Gender ว่า เพศภาวะ ดังนั้น เพศภาวะ กับ เพศสภาพ จึงมีความหมายเดียวกัน

แนวคิดนี้ มองและตัดสินว่าผู้หญิงทั้งหลายนั้นถูก “ตั้งโปรแกรมทางชีววิทยา” (biological programmed) เพื่อให้ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กและหน้าที่ต่างๆที่เกี่ยวกับ “งานบ้าน” (domestic works) ทั้งหลาย ส่วนผู้ชายนั้น ถูกมองว่าโดย “ธรรมชาติ” (naturally) เป็นผู้ทำมาหาเลี้ยง (bread winners) ครอบครัวยุคก่อน นอกจากแนวคิดเรื่อง “โปรแกรมทางชีววิทยา” ซึ่งใช้ศัพท์แสงทางคอมพิวเตอร์มาใช้ อุปมาอุปไมยดังกล่าวแล้ว ทศนะมุมมองแบบนี้ ยังใช้แนวคิดของวิชาภาษาศาสตร์มาอธิบายด้วย โดยกล่าวว่า เพศชายกับเพศหญิง มีความแตกต่างกันด้าน “ชีวไวยากรณ์” (biogrammars) อยู่หลายและ การที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือความประพฤติที่แตกต่างกัน ระหว่างสองเพศ นักจิตวิทยา จำนวนหนึ่ง เสนอและจัดวางตำแหน่งของสิ่งที่เรียกว่า “สัญชาตญาณของความเป็นแม่ที่มีฐานอยู่บนชีววิทยา” นั้นจับคู่กันได้ดี “ความต้องการแม่ของทารก” (a mother-need in babies) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่กำหนดมาโดยธรรมชาติอีกเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ใช้แนวคิดแบบนี้ ที่เด่นๆ เช่น จอห์น โบว์ลบี (John Bowlby) ก็ได้ปรับจุดยืนของเขาไปถึงขนาดที่เขายอมอนุญาตให้รับได้ว่า “แม่ทดแทน” (mother substitute) หรือแม่บุญธรรม ก็สามารถที่จะตอบสนองความต้องการในเรื่องความรักและความผูกพันกับเด็กได้ (O'Donnell, 1999, 186)

อีกสำนักคิดหรือทฤษฎีหนึ่ง ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ฐานคิดเรื่องความแตกต่างทางชีววิทยา กับความแตกต่างระหว่างหญิงชายในมิติทางวัฒนธรรม คือทฤษฎี **หน้าที่นิยม** (Functionalism) คำอธิบายของพวกนักหน้าที่นิยมต่อความแตกต่างทางเพศสภาพ ช่วยให้มีความยืดหยุ่นในการใช้มิติทางวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ทั้งนี้ ก็ยังคงวางอยู่บนฐานของชีววิทยาอยู่นั่นเอง **จอร์จ ปีเตอร์ เมอร์ดอค** (George Peter Murdock) เห็นว่าการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายอุ้มท้องและเลี้ยงดูลูกๆ และผู้ชายทำงานที่ต้องใช้พลังกำลังนั้น เป็นเรื่องของความสะดวกและใช้ได้ในเชิงปฏิบัติการจริง ไม่มีอะไรที่ซับซ้อนไปกว่านั้น กล่าวคือ เขาเห็นว่า เพศหญิงและเพศชายโดยปัจจัยทางชีววิทยาแล้ว แต่ละเพศมีความเหมาะสมกับงานนั้นๆ ไม่มีเหตุผล หรือคำอธิบายที่ซับซ้อนไปกว่าเรื่องความสะดวกและทำได้ในทางปฏิบัติ สำหรับ **ทอลคอต พาร์สันส์** (Talcott Parsons) นักสังคมวิทยาคนสำคัญอีกคนหนึ่ง ในช่วงทศวรรษที่ 1950- ปลาย 1960 การวิเคราะห์ของเขาในเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศดูจะเชื่อมโยงกับมิติทางวัฒนธรรมมากกว่า เมอร์ดอค เขาระบุว่า การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ มีลักษณะเป็นการเน้นในเรื่องหน้าที่มากกว่าเรื่องชีววิทยา กล่าวคือ ในบริบทเหนือเงื่อนไขของสังคมทุนนิยม ผู้หญิงควรจะมียุทธศาสตร์ที่เขาเรียกว่า “expressive roles” เช่น การเลี้ยงดู และดูแล (nurturing, Caring) ส่วนผู้ชายนั้นควรมียุทธศาสตร์ที่เรียกว่า “instrumental roles” เช่นที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขัน และการแสวงหา (competitive, acquisitive) เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ หญิงชายที่แตกต่างกัน จึงมีความสัมพันธ์ที่หนุนช่วยซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะเป็นการแข่งขันกัน อนึ่งน่าสังเกตว่า พาร์สัน ได้สะท้อนทศนะ **ซิกมันด์ ฟรอยด์** (Sigmund Freud) ในเรื่อง “ความเป็นธรรมชาติ” (naturalness) ของความแตกต่างระหว่างเพศ และเพศสภาพ แต่พาร์สัน ก็ยอมรับว่า ผู้หญิงอาจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่แม่บ้าน และแม่เลี้ยงแทนนั้น ในข้อเขียนของเขาที่เขียนขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 1940 เขาเสนอแนะว่า “ความพยายามใดๆก็ตามที่จะบีบบังคับ หรือชักจูงให้ผู้หญิงอเมริกันจำนวนมหาศาล

ส่วนใหญ่ ยอมรับแต่เพียงบทบาทที่ให้น่าเพ็ญความดีในเรื่องการบ้านการเรือน แต่ประการเดียวนั้น น่าประสพกับความล้มเหลว” (ข้อเขียนนี้ ปรากฏในเรื่อง The Social Structure of the family) อย่างไรก็ตามในกระแสที่เชียวรากของการวิพากษ์ของนักสตรีนิยมที่ตามมาในระยะหลัง ความเห็นของเขาดังกล่าวอาจถูกมองว่า พุดเบาเกินไป หรือเทียบไม่ได้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเสียด้วยซ้ำไป (O'Donnell, 1997, 186)

หนึ่ง ทศนะมุมมองที่เอาชีววิทยา เป็นฐานของคำอธิบายความสัมพันธ์ของมนุษย์ก็ตี ปรากฏการณ์ต่างๆทางสังคมที่มีนัยในการอธิบาย โดยอิงกับสภาพทางชีววิทยา เช่น “การเหยียดผิว” ก็ดี มิใช่มีแต่ฝ่ายนักสตรีนิยมเท่านั้น ที่ออกมาโต้แย้งอย่างแข็งขัน ผู้ที่สนใจประเด็นเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ(ethnic relation) และความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ (race relation) เช่น ประเด็นเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างคนผิวขาว-ผิวดำ ในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ล้วนแต่ไม่อาจยอมรับฐานคิดแบบชีววิทยาล้วนๆ หรือปัจจัยหลักได้เลย โดยเฉพาะการอ้างว่าคน กลุ่มหนึ่ง เชื้อชาติหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง และเพศหนึ่ง เหนือกว่า หรือต่ำกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะ ปัจจัยทางชีววิทยาเป็นสิ่งที่รับไม่ได้ นักสตรีนิยมคนหนึ่งคือ แอนเดรีย ดว์อร์คิน (Andrea Dworkin) เขียนบทความเรื่อง “Biological Superiority the world's Most Dangerous and Deadly Idea” ออกมาในปีค.ศ. 1978 วิพากษ์ กระแสความคิดแนว essentialism ซึ่งมีนัยทางการเมือง บางอย่างที่น่ากบฏกรรมแนวสตรีนิยมบางกลุ่ม(กลุ่มหญิงรักหญิง-ผู้เขียน) ถูกดึงดูตไปสู่อความคิดว่า ผู้หญิงโดยธรรมชาติแล้วเหนือกว่าผู้ชาย ซึ่งดว์อร์คิน โต้แย้งว่า ความคิดแบบนี้คือความคิดที่ผิด เช่นเดียวกับความคิดที่ระบุว่าผู้หญิงโดยธรรมชาติแล้ว เป็นรอง หรือด้อยกว่าผู้ชาย บนจุดยืนแบบ สตรีนิยมถึงรากเหง้า (radical feminist perspective) นี้เอง เธอเสนอว่า ความคิดเรื่อง ปัจจัยทาง ชีววิทยาเป็นตัวกำหนด

(biological determinism) ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบใดก็ตาม ท้ายที่สุดแล้ว ล้วนแต่มีนัยต่างๆที่เป็นผลดีจ การทั้งสิ้น(Jackson & Scott, 1996, 57)

ทัศนะมุมมองแบบวัฒนธรรม (A cultural perspective)

ทัศนะมุมมองนี้ อธิบายความแตกต่างทางเพศสภาพ (Gender differences) และความแตกต่างด้วยบทบาทระหว่างเพศรวมทั้งพฤติกรรมและทัศนคติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเพศ เพศสภาพ และเรื่องเพศ (sexuality) ในฐานะที่เป็นผลผลิตของการขัดเกลา ปลูกฝัง หรือถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นกระบวนการทางสังคม (cultural socialization) อาจถือได้ว่า คำอธิบายของ แอนน์ โอคิลีย์ (Ann Oakley) เรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ (sex) และเพศสภาพ(Gender) เป็นรากฐานของทัศนะ มุมมองแบบปัจจัยทางวัฒนธรรม เธอกล่าวว่า “ความแตกต่างทางชีววิทยา ในขณะที่ความแตกต่างทางเพศสภาพ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรม” (sex differences are biological in nature, whereas gender differences are culturally produced) การแยกแยะระหว่างเพศกับเพศ สภาพ ในลักษณะนี้ มีนัยที่สำคัญตามมาคือ ความแตกต่างทางเพศที่เป็นความแตกต่างทาง ชีววิทยานั้น อาจกล่าวได้ว่า เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (เช่นอวัยวะภายใน ภายนอก ของผู้หญิงผู้ชาย)

แต่สำหรับเพศสภาพซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมนั้น (เช่น ความเชื่อว่า ลูกผู้ชายต้องพูดคำใดคำนั้น ส่วนผู้หญิงนั้นโลเล เต็มไปด้วยมายาสาไก) เปิดกว้างสำหรับความแปรผัน การเปลี่ยนแปลงและปรับตัว

จากข้อความข้างบน เราจะเห็นได้ว่า คำจำกัดความเรื่องความแตกต่างทางเพศ ระหว่างหญิงกับชายนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานอวัยวะต่างๆของร่างกายที่เกี่ยวข้องกับเพศทางชีววิทยา ที่ผูกโยงกับความสมารถในการตั้งท้อง ออกลูกและให้นม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือวางอยู่บนฐานของความแตกต่างระหว่างเพศ และเต้านม (genitals and breasts) นั่นเอง ส่วนตัวอย่างความแตกต่างระหว่างชายหญิงในเชิงพฤติกรรม ด้านเพศสภาพ (gender behavior) สามารถเห็นได้ในสังคมมุสลิมบางสังคมที่ผู้หญิงมีผ้าคลุมหน้า ส่วนผู้ชายไม่ต้องคลุมเป็นต้น (O'Donnell 1997, 186) หรือในสังคมไทยเมื่อไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา ถือว่าการนุ่งกางเกงเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้นแต่ในปัจจุบันผู้หญิงก็นุ่งกางเกงได้ โดยที่ผู้คนไม่รู้ศึกขัดหูขัดตา ทั้งสองตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การต้องคลุมหน้า การนุ่งกางเกงได้หรือไม่ได้ ไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ธรรมชาติ” แต่อย่างใดเลย หากเป็นเรื่องที่มนุษย์สร้างกฎเกณฑ์ กติกา ธรรมเนียมปฏิบัติกันขึ้นมาเอง ดังนั้น จึงยอมผันแปรไปตามกาลเทศะได้ เช่นเดียวกับประเด็นเรื่องผู้หญิงรับราชการทหารเป็นนายพล ผู้ว่าราชการ ปลัดกระทรวง หรือแม้กระทั่งผู้หญิงเป็นผู้นำทางการเมืองระดับประเทศ หรือระดับโลกได้หรือไม่ได้ด้วย

การศึกษาข้ามวัฒนธรรมจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมทางเพศสภาพที่กว้างขวางหลากหลายมากทีเดียว อันแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมทางเพศสภาพมิใช่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพราะถ้าหากเป็นธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ก็น่าจะมีลักษณะเหมือนกันไปทั่วโลก โดยเฉพาะงานการศึกษาของมาร์กาเร็ท มีดส์ (Margaret Meeds) นักมานุษยสตรีที่พยายามหาทางแสดงว่าไม่มีสิ่งที่เรียกกันว่า บุคลิกภาพ “ผู้ชาย” (masculine personality) และบุคลิกภาพ “ผู้หญิง” (feminine personality) ที่เป็นลักษณะสากล ตัวอย่างเช่น จากการศึกษางานภาคสนามของเธอ ที่ทำในสังคมชาวเกาะ ในมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้ เธอพบว่า ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ชาวอาราเพช (Arapesh) สอดคล้องเพียงคร่าวๆ กับภาพลักษณ์ความเป็น “ผู้หญิง” “ผู้ชาย” ตามธรรมเนียมของคนตะวันตก และบุคลิกภาพ ทั้งชายและหญิง ของชาวมันดูกูมอร์ (Mundugumor) ก็ไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ประจำเพศของ “ความเป็นชาย” ตามทัศนะของคนตะวันตกเช่นกัน (O'Donnell 1997, 186)

กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ บุคลิกภาพของชาวอาราเพช ทั้งหญิงและชาย เมื่อมองภาพรวมๆแล้วค่อนข้างจะเข้าลักษณะ “ผู้หญิง” ในสังคมตะวันตก ส่วนบุคลิกภาพของชาวมันดูกูมอร์ ทั้งชายและหญิง ค่อนข้างจะตรงกับ “ความเป็นชาย” ตามทัศนะของตะวันตก เพราะฉะนั้น แนวคิดเรื่องความเป็นหญิง ความเป็นชาย ของแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมก็ไม่เหมือนกัน จึงหมายความว่า ความคิดในเรื่อง “ลักษณะประจำเพศ” เช่นเพศชาย จะต้องเป็นอย่างนี้ จึงไม่มีลักษณะเป็นสากลนั่นเอง อย่างไรก็ตามมีสังคมหนึ่ง ที่สามารถให้พยานหลักฐานสนับสนุนทัศนะมุมมองแบบวัฒนธรรม คือสังคมพวกวาฮิบา (Wahiba) เป็นชนเผ่าแบบเบดูอิน (Beduin tribe) แห่งประเทศโอมานตอนกลาง

ในอ่าวเปอร์เซีย ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพ (หรือความสัมพันธ์หญิงชาย) มีความคล้ายคลึงกัน
น้อยมาก กับสิ่งที่ผู้คนในสังคมตะวันตกถือเป็นเรื่อง “ปกติ” กล่าวคือ

“พวกผู้ชายอาศัยอยู่กับแม่ของเขา โดยแยกต่างหากออกมาจากภรรยา
กระท่อมของภรรยาอาจอยู่ไกลออกไปถึง 50 ไมล์ (พวกผู้ชายเหล่านี้) จะไปเยี่ยม
ภรรยาเป็นครั้งคราว ทั้งผู้ชายและผู้หญิงช่วยกันสร้างบ้าน แต่ภรรยาเท่านั้น
เป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว โดยทั่วไปแล้วงานจะได้รับการแบ่งปันอย่างเท่าๆกัน
แพะและแกะ เป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง ส่วนผู้ชายเป็นผู้ดูแลฝูง..งานตาม
ประเพณีงานหนึ่งของผู้ชาย คือทำอาหาร.....” (The Observer, 19. 11. 1978-
อ้างใน O'Donnell, 1997, 186)

ดังนั้นเมื่อมาถึงจุดนี้ ควรตั้งข้อสังเกตไว้ได้แล้วว่า “เกิดเพศสภาพ” หรือ “ถูกทำให้มีเพศ
สภาพ” (gendered) เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับวิถีคิดแบบปัจเจก หรือผลทางวัฒนธรรม บทบาทต่างๆของ
ผู้ชาย-ผู้หญิงเป็นสิ่งที่เรียนรู้ ผ่านทางกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ดังนั้นเราจึงถือ
ว่า กระบวนการขัดเกลาดังกล่าว “ทำให้เกิดเพศสภาพ” (gendered) ขึ้นมา กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ
เพศสภาพ หรือ บทบาทหญิง-ชาย และความสัมพันธ์หญิงชาย ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้
ไม่ได้เกิดจากสัญชาตญาณตาม “ธรรมชาติ” ฉะนั้นเมื่อเกิดจากการเรียนรู้ผ่านการถูกอบรมสั่ง
สอนเลี้ยงดูและถ่ายทอด (ผลิตซ้ำ) กันมาในสังคม จึงถือว่าเป็น “วัฒนธรรม” ที่มนุษย์สร้างขึ้น
มิใช่เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือธรรมชาติกำหนดให้เป็นเช่นนั้น ดังที่ผู้คนในสังคมบางส่วนเข้าใจ
เพราะฉะนั้น เมื่อย้อนกลับไปดูตัวอย่างข้างบน การทำอาหารในบ้าน (domestic cooking) ในหมู่ชาว
วาฮิบา (Wahiba) จึงเป็นหน้าที่ที่ถูกกำหนดให้โดยวัฒนธรรม ว่าเป็นกิจกรรมของผู้ชาย ในขณะที่ใน
สังคมไทย สังคมอเมริกัน สังคมอังกฤษ สังคมญี่ปุ่น เป็นต้น วัฒนธรรมกำหนดว่าเป็นกิจกรรมของ
ผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องแบ่ง และทำความเข้าใจกันชัดเจนว่า เพศ กับ เพศสภาพนั้นต่างกัน
กล่าวคือ เพศ (sex) เป็นเพศตามลักษณะทางชีววิทยา ส่วนเพศสภาพ (gender) นั้นเป็นสภาวะที่
ถูกกำหนดขึ้นมาตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม แต่ละกาลเวลาที่แปรผันไป ส่วนในเรื่องของบทบาท
ก็จำเป็นต้องมีการแยกแยะให้ชัดเจนว่า เป็นบทบาทตามเพศ (sex) หรือเป็นบทบาทตามเพศสภาพ
(gender) กันแน่ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่า บทบาทตามเพศ (sex roles) นั้น มีน้อย
มาก ตัวอย่างเช่น บทบาทในการตั้งห้อง และคลอดลูก และให้นมของผู้หญิง ส่วนผู้ชายไม่มีบทบาท
ทางด้านนี้ เพราะไม่มีอวัยวะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการตั้งห้อง อุ้มท้อง และคลอดลูก แต่เมื่อคลอด
ลูกออกมาแล้ว ผู้หญิงมีหน้าที่ให้นม ในกรณีที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่ในกรณีที่เลี้ยงลูกด้วยนมผง
หรือ ผสมผสมกับการเลี้ยงด้วยนมแม่ ผู้ชายก็น่าจะมีส่วนร่วมได้ด้วย เพราะไม่มีลักษณะทาง
กายภาพชีวภาพใด ๆ ที่เป็นอุปสรรคไม่ให้คุณชายทำหน้าที่นี้ ฉะนั้น ถ้าถือว่า “ไม่ใช่หน้าที่ของผู้ชาย”
การกำหนดเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นการกำหนดบทบาททาง “เพศสภาพ” (gendered)

จากตัวอย่างที่ยกมากล่าวข้างบน น่าจะได้ข้อสรุปร่วมกันว่า หากมองจากทัศนะมุมมองแบบ วัฒนธรรมเป็นปัจจัยหลักเช่นนี้แล้ว การแบ่งบทบาทตามเพศ (sex roles) หรือ “บทบาทตาม ธรรมชาติ” นั้นมีมูล แต่ฐานของความแตกต่างมีน้อยมาก อาจมีเฉพาะการตั้งท้อง อุ้มท้องและ คลอดลูกเท่านั้น และยิ่งหากพิจารณาร่วมกับประเด็นสำคัญอีกสองประเด็นคือ หนึ่ง สังคมและ วัฒนธรรมทุกแห่ง ทุกที่ ย่อมเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาเปลี่ยนไป สอง หากบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองเทคโนโลยีและสภาพทางนิเวศวิทยา อันเป็นบริบทที่เป็นเงื่อนไขแวดล้อม เปลี่ยนแปลงไป การกำหนดบทบาท หรือความสัมพันธ์หญิง-ชาย ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตามไป ด้วย

ด้วยเหตุนี้เราจึงอาจสรุปได้ว่า สิ่งที่ถูกกำหนดว่าเป็น “บทบาทของผู้หญิง บทบาทของผู้ชาย” ตามที่เราพบเห็นว่ามีใช้กันทั่วไปนั้น แท้จริงแล้วเป็นบทบาทที่วางพื้นฐานอยู่บน **เพศสภาพ** ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม ทางวัฒนธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ หากใช้บทบาทที่ติดตัวผู้หญิง ผู้ชาย มาตามธรรมชาติไม่

เมื่อการเดินทางทางความคิดของเราบรรลุถึงจุดนี้แล้ว คงไม่ใช่เป็นเรื่องยาก หรือไม่มี เหตุผลถ้าหากจะกล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือ ความสัมพันธ์ทางการเมือง โดยเฉพาะใน เรื่องบทบาทหญิง-ชาย เช่นคำกล่าวว่า “การเมือง การปกครอง การบริหาร เป็นหน้าที่ของผู้ชาย การบ้าน การเรียนต่างหาก ที่เป็นเรื่องของผู้หญิง” นั้นเป็นข้อสรุปที่ถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดกันมา ตั้งนั้น จึงเป็นข้อสรุปที่สามารถ **รื้อและล้ม** ได้ พร้อมกันนั้น ข้อสรุปใหม่จึงเป็นสิ่งที่สามารถสร้าง ขึ้นมาใหม่ได้ เพราะมันเป็นอีก “วาทกรรม” หนึ่งที่เงื่อนไขต่าง ๆ ในสังคม ไม่อาจหยุดยั้งไม่ให้เกิด ได้ แต่จะสร้างโดยใคร อย่างไร เมื่อไร ที่ไหน นั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม หากนำเอาจุดยืนของนักวิชาการฝ่ายมาร์กซิสต์ ที่กล่าวถึงในเรื่อง วัตถุประสงค์ของการศึกษาทางสังคมวิทยาว่า คือการเปลี่ยนแปลงสังคมมาพิจารณาในที่นี้ก็จะเข้าใจ ได้ การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์หญิง-ชายไม่ใช่เป็นเพียงการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเท่านั้น หากแต่จะต้องขยายไปสู่ปฏิบัติการ (action) ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิง- ชาย ในสังคมไปสู่สถานะที่เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เข้าใจ อุดมการณ์สตรีนิยมรวมทั้งปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะดังกล่าวจึงถูกไม่ จำกัดด้วยเพศทางชีววิทยาทั้งหญิงและชาย สามารถเป็นนักสตรีนิยมได้ ตรงกันข้ามผู้หญิงที่มีเพศ ทางชีววิทยาเป็นหญิง อาจไม่เข้าใจสตรีนิยมและไม่อาจเป็นนักสตรีนิยมได้ ชำร่วยยิ่งไปกว่านั้น อาจ มีความคิดและพฤติกรรมที่กดขี่เพศเดียวกันอย่างรุนแรงได้ด้วย

อนึ่ง หากท่านคิดว่า ท่านเชื่อมั่นในระบบการเมืองประชาธิปไตย และท่านเป็นนัก ประชาธิปไตย ท่านก็เป็นนักสตรีนิยมทางความคิดบางสำนักไปแล้ว ทั้งนี้ เพราะประชาธิปไตยเชื่อ ในความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ระหว่างมนุษย์ไม่ว่าจะเพศใด

ต่อไปนี่คือความหมายของอุดมการณ์สตรีนิยม

สตรีนิยม (Feminism)

สตรีนิยมสามารถตีความหมายได้สองทางใหญ่ ๆ คือ : ถ้าใช้ในความหมายที่กระชับที่สุด หมายถึง **อุดมการณ์ทางการเมือง ที่ซับซ้อนชุดหนึ่งที่ใช้โดยขบวนการผู้หญิง เพื่อก้าวไปสู่ความเท่าเทียมกัน ระหว่างหญิงกับชาย และเพื่อยุติทฤษฎีที่มีอคติทางเพศและการปฏิบัติที่นำไปสู่การกดขี่ทางสังคม**

ในความหมายที่กว้างขึ้น และลึกที่สุด สตรีนิยมคือ **กรอบทางความคิดหลากหลายแต่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และใช้เพื่อสังเกตการณ์ วิเคราะห์ และตีความ แนวทางที่สลบซับซ้อนของ “ความเป็นจริงทางสังคม” (society reality) ในเรื่องเพศสภาพและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศสภาพ (เช่น หญิง-ชาย) ที่ถูกสร้างขึ้นมา ถูกใช้บังคับและปรากฏตัวในสถาบันทางสังคม ตั้งแต่ที่ใหญ่ที่สุดทั้งหลาย จนกระทั่งถึงรายละเอียดนานาประการในชีวิตประจำวันของคนในสังคม** กรอบทางความคิดแนวสตรีนิยมเหล่านี้ มีเพียงแต่ผลกระทบเชิงเป็น **ทฤษฎี (theories)** ที่ทางด้านจิตวิทยา จิตวิญญาณ ชีวิตทางสังคมและผลกระทบที่ตามมาทั้งหลายทั้งปวง เช่น ผลกระทบด้านดนตรี ศิลปะทุกแขนง วรรณกรรม แบบแผนของการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาจนกระทั่งถึงแบบแผนต่าง ๆ ของการใช้ความรุนแรง แบบแผนของการกระจายรายได้ ความมั่งคั่งและอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันเท่านั้น แต่กระนั้นก็ยังไม่พอ ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือ กรอบทางความคิดทั้งหลายในแนวสตรีนิยมยังทำให้เกิด **วิธีวิทยา (methodologies)** หรือระเบียบวิธีวิจัยอีกจำนวนหนึ่ง ที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากแนวเดิม ๆ หรืออาจถึงขั้นไปกันไม่ได้ถนัดนัก กับแนวเดิมที่มักจะเรียกว่าเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) ส่วนหนึ่งของการวิพากษ์ของนักสตรีนิยมที่มีต่อการทำวิจัยในแนวที่เรียกกันว่า เป็นมาตรฐานนั้น มีว่า การวิจัยในแนวดังกล่าวรับใช้หรือทำหน้าที่ดำรงรักษาสภาวะทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่เอาไว้ (serve the patriarchal status quo) โดยทำให้ประสบการณ์และมีมุมมองต่าง ๆ ของผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นในงานวิจัยแบบนั้น

กล่าวได้ว่า ความคิดและการวิจัยในแบบสตรีนิยม ส่วนใหญ่ได้อาศัยมีมุมมองที่แตกต่างแต่ทว่า เกี่ยวเนื่องกันจากสามสำนักคิดคือ (1) สำนักสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (liberal feminism) (2) สำนักสตรีนิยมแนวสังคมนิยม หรือมาร์กซิสต์ (socialist or Marxist feminism) และ (3) สำนักสตรีนิยมแรดิคัล (radical feminism) หรือสตรีนิยมถึงรากเหง้า

สำนักสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (liberal feminism) วิธีคิดตลอดจนเนื้อหาสาระของสำนักคิดนี้ไม่ต่างอะไรจากแนวคิดแบบเสรีนิยม (liberalism) โดยทั่วไป กล่าวคือสตรีนิยมแนวเสรีนิยมนี้สืบรากเหง้ากลับไปสู่ประวัติศาสตร์ยุโรปในยุคที่เรียกว่ายุคแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment) จุดยืนหลักของแนวนี้มีว่าสังคมที่เป็นธรรมเป็นผลพวงของการเลือกที่เสรี (free choices) ของผู้คนที่มีการศึกษา ตระหนักรู้หรือ “บรรลู่ทางปัญญา” แล้ว และจากการขยายความจุดยืนดังกล่าวออกไป นักเสรีนิยมโต้แย้งหรือเสนอว่า สิ่งที่เรียกกันว่า “ปัญหาสังคมต่าง ๆ” เกิดจากความไม่รู้และผนวกกับข้อจำกัดทางสังคมทั้งหลายที่มีต่อเสรีภาพในการเลือก (freedom of choice) ของผู้คนดังนั้นหาก

ผู้คนในสังคมได้รับการศึกษา และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ จนอยู่ในภาวะที่บรรลุนแล้ว ซึ่ง “ความรู้” ทั้งหลายทั้งปวง พร้อมกันนั้น สังคมควรจะต้องเป็นสังคมแห่งเสรีภาพที่ผู้คนมีทางเลือกที่หลากหลายอีกด้วย สภาวะเช่นนี้ฝ่ายสตรีนิยม เสรีนิยมถือว่า เป็นสภาวะที่ต้องต่อสู้เรียกร้องให้เกิดขึ้น โดยมีความเชื่อว่า หากเกิดขึ้นแล้วสิ่งที่เป็นปัญหาต่างๆ รวมทั้งการกดขี่ และการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงจะหมดไป

จากทัศนะแบบเสรีนิยมนี้เอง ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศสภาพ (เช่น หญิง-ชาย) โดยพื้นฐานแล้วเป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ที่มีบังคับให้ผู้คนเติบโตขึ้นมาพร้อมกับความคิด ต่าง ๆ ที่ผิดเพี้ยนบิดเบี้ยวและเป็นอันตรายในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิง (males and females) นอกจากนั้น วัฒนธรรมทางความคิดที่ถ่ายทอดกันมา ยังเป็นอุปสรรคหรือพันนาการไม่ให้ผู้คนเข้าถึงเสรีภาพ ที่จะเลือกดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ต้องการอย่างเสรีได้ และผู้หญิง (males and females) นอกจากนั้น วัฒนธรรมทางความคิดที่ถ่ายทอดกันมา ยังเป็นอุปสรรคหรือพันนาการไม่ให้ผู้คนเข้าถึงเสรีภาพ ที่จะเลือกดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ต้องการอย่างเสรีได้

วิธีการหรือแนวทางในการแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ของฝ่ายสตรีนิยมเสรีนิยมโดยปกติแล้ว จะให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงความคิดและปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (changing ideas and cultural practices) นับตั้งแต่การเขียนตำรับตำรา ที่ใช้สอนในโรงเรียนจนถึงทำการปฏิรูปกฎหมายต่าง ๆ และการต่อสู้ให้การเลือกปฏิบัติทางเพศเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสตรีนิยมเสรีนิยม ถือได้ว่าเป็นกรอบคิดสตรีนิยมที่เป็นกระแสหลักอยู่ในสังคม หรือประเทศอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ในปัจจุบัน แต่กรอบคิดนี้ ก็ถูกวิพากษ์อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ข้อวิพากษ์เหล่านั้น อาจประมวลประเด็นหลัก ๆ ว่า **ขาดการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์** ที่อธิบายจุดกำเนิดของความไม่เสมอภาคระหว่างเพศว่า เกิดขึ้นได้อย่างไรและ**ขาดการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา** ที่เชื่อมโยงความไม่เสมอภาคระหว่างเพศเข้ากับบริบทใหญ่ทางสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น แต่วิธีการเข้าสู่ปัญหาแบบสตรีนิยมเสรีนิยมโดยส่วนใหญ่แล้วกลับไปยอมรับลักษณะหรือเงื่อนไขสำคัญ ๆ ของสังคมชายเป็นใหญ่โดยดูเชฐฎี หรือโดยไม่ตั้งคำถามใด ๆ เลย ตัวอย่างเช่น ยอมรับลัทธิทุนนิยม ลัทธิทหารนิยม (militarism) ระบบกฎหมายทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้หญิง (adversarial legal systems) การแข่งขันและความแตกต่างเชิงสูง-ต่ำในสังคม เช่น ชนชั้น เป็นต้น นอกจากนั้น สตรีนิยมเสรีนิยม กับไม่เห็นวาระบบใหญ่ ๆ เหล่านี้เป็นปัญหา แต่กลับเห็นว่า ปัญหาอยู่ที่ผู้หญิงไม่อาจเข้าถึงตำแหน่ง หน้าที่ต่าง ๆ ในระบบใหญ่นั้นได้อย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้ นักสตรีนิยมเสรีนิยม กลับไม่เห็นวาระบบใหญ่ ๆ เหล่านี้เป็นปัญหา แต่กลับเห็นว่า ปัญหาอยู่ที่ผู้หญิงไม่อาจเข้าถึงตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในระบบใหญ่นั้นได้อย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้ นักสตรีนิยมเสรีนิยม จึงลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อให้วงการทหารยอมรับผู้หญิงให้เป็นนายพัน นายพล หรือเป็นผู้นำของบริษัท หรือบริษัทหรือองค์กรขนาดใหญ่ได้ แต่ทั้งนี้ นักสตรีนิยมแนวนี้ มักจะไม่เห็นว่า สงครามก็ดี หรือทุนนิยมบนฐานของบริษัทข้ามชาติก็ดี เหล่านี้เป็นตัวปัญหาที่นักสตรีนิยมจะต้องวิเคราะห์และต่อสู้

สตรีนิยมสังคมนิยมหรือสตรีนิยมมาร์กซิสต์ (Socialist or Marxist feminism) แนวคิดหรือสำนักคิดสตรีนิยมสังคมนิยม หรือสตรีนิยมมาร์กซิสต์ไม่เหมือนกับสตรีนิยมด้านหนึ่งคือชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างทุนนิยมกับการกดขี่ผู้หญิงไว้ในความสัมพันธ์แบบชายเป็นใหญ่ (หรือปิตาธิปไตย) ภายใต้ทัศนะมุมมองแบบนี้ ผู้หญิงคือ ชนชั้นที่ถูกขูดรีดภายในวิธีการผลิตแบบทุนนิยม (women are and exploited class in the capitalist mode of production) ทั้งโดยสามีทั้งหลายภายในครอบครัวและโดยนายจ้างในตลาดแรงงาน ภายในครอบครัวผู้หญิงเป็นผู้ให้แรงงานจำนวนมากทั้งให้เปล่าและเพื่อแลกกับค่าจ้างจำนวนที่เล็กน้อยในระดับเพียงพอเพื่อการมีชีวิตรอด (อันเป็นค่าจ้างที่สามีจัดหาเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ) ทั้งหมดนี้เป็นระบบที่นักเขียนบางคนอาจบอกว่าเหมือนกับระบบทาสส่วนในตลาดแรงงานรับจ้างนั้นแล้ว ผู้หญิงเป็นที่มาของแรงงานราคาถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนงานไม่เต็มเวลา (part-time workers) และผู้หญิงเป็นชนชั้นที่สามารถถูกขูดรีดได้ ทั้งนี้เพราะถูกมองว่าเป็นเพียงภรรยา และแม่ผู้มีหน้าที่ในการดูแลสามีและลูกเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่อาจมาเรียกร้องหรือควบคุมค่าจ้างที่พอเหมาะพอควรได้

ข้อวิพากษ์วิจารณ์สตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ที่ดูเหมือนจะรุนแรงมากที่สุดคือ เห็นว่าสตรีนิยมแนวนี้ไม่ยอมรับความจริงว่า ระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นั้น มีมาก่อนทุนนิยมอย่างน้อยสองสามพันปี เพราะฉะนั้นเราจึงไม่อาจทำความเข้าใจระบบสังคมชายเป็นใหญ่ในฐานะที่เป็นผลผลิตของทุนนิยม นอกจากนั้นสตรีนิยมแนวนี้ยังมองข้ามข้อเท็จจริงว่า การครอบงำของผู้ชายยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งในประเทศสังคมนิยม เช่น จีน และสหภาพโซเวียต (กลางทศวรรษที่ 1990 สหภาพโซเวียตถล่ม) ยิ่งไปกว่านั้นในหมู่นักสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์เองก็ชี้ให้เห็นว่า วิธีการมองปัญหาแบบมาร์กซิสต์ล้วน ๆ เองก็ให้ความสนใจต่อความสำคัญน้อยมากกับการผลิตซ้ำ (reproduction) อันได้แก่ การตั้งครรภ์ ออกลูกเลี้ยงลูกและการทำงานบ้านทั้งหลายในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการผลิตในสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ข้อโต้แย้งต่าง ๆ ดังกล่าวจะฟังขึ้นดีก็ตาม แต่ก็ไม่อาจล้มล้างข้อเท็จจริงว่าบทบาทของทุนนิยมในสังคมชายเป็นใหญ่นั้นสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะทุนนิยมในฐานะที่เป็นวิธีการผลิตหลักที่ครอบงำโลกปัจจุบัน มันจึงช่วยกำหนดรูปร่างและวิธีการของการครอบงำของผู้ชายในวิถีทางที่จำเป็นต้องอธิบายในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความเข้าใจในเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศสภาพในภาพกว้าง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เราจะมองเห็นถึงอิทธิพลของทุนนิยมต่อการกำหนดรูปแบบการครอบงำของผู้ชายในสังคมได้ก็ต่อเมื่อเรามองประเด็นนี้ในเงื่อนไขของความไม่เสมอภาคระหว่างเพศและเพศสภาพนั่นเอง ถ้าเรามองไม่เห็นเรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศและเพศสภาพแล้ว เราก็อาจมองไม่เห็นบทบาททุนนิยมที่เข้ามากำหนดรูปและวิธีการครอบงำของเพศและเพศสภาพชาย ยกตัวอย่างเช่น ในระบบชายเป็นใหญ่แบบดั้งเดิม เช่น ในสังคมเกษตรกรรม การครอบงำของผู้ชายเหนือผู้หญิงส่วนหนึ่งทำโดยผ่านการควบคุมที่ดินและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในไร่นาของครอบครัวแต่ภายใต้ระบบสังคมแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม (industrial capitalism) ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเจ้าของทั้งที่ดินและทุน ดังนั้นผู้ชายจึงจำต้องแสวงหาหนทางอื่น ๆ ที่จะแสดงออกซึ่งการครอบงำหรือมีอำนาจเหนือผู้หญิง เช่นผ่านการควบคุมงาน และค่าจ้าง ซึ่งก็คือ รายได้ของครอบครัวนั่นเอง ด้วยเหตุนี้การครอบงำหรือความเป็นใหญ่ของ

ผู้ชายในสังคมจึงยังดำรงอยู่แต่ในรูปแบบที่เปลี่ยนไป ซึ่งในที่สุดแล้วก็มีผลกระทบต่อผู้ชายด้วย
เหมือนกัน โดยเฉพาะบรรดาผู้ชายที่เป็นชนชั้นล่างผู้ไม่มีทั้งที่ดินและทุนอยู่ในมือ

www.soc.cmu.ac.th/~wsc